

Eveliina Metsäranta

LEIKIN VARJOLLA

-opas 1-6-vuotiaan lapsen leikin ohjaamiseen päiväkodissa

Sosiaalialan koulutusohjelma

2017

LEIKIN VARJOLLA -OPAS 1-6-VUOTIAAN LAPSEN LEIKIN OHJAAMISEEN PÄIVÄKODISSA

Metsäranta, Eveliina
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Huhtikuu 2017
Ohjaaja: Rautava, Heli
Sivumäärä: 37
Liitteitä: 1

Asiasanat: leikki, leikin ohjaaminen, päiväkotitoi, 1-6-vuotiaan lapsen kasvun ja kehityksen osa-alueet

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli laatia opas leikin ohjaamiseen päiväkodissa. Oppaan tarkoitus on tarjota selkeä ja kattava kokonaisuus 1-6-vuotiaan lapsen kehityksestä ja leikeistä sekä antaa vinkkejä leikin ohjaamiseen eri-ikävaiheissa.

Opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä Satakunnan ammattikorkeakoulun kanssa. Opas on laadittu varhaiskasvatuksen opiskelijoille ja tarkoituksena on, että opiskelijat saisivat oppaasta eväitä harjoitteluihin sekä valmistumisen myötä tulevaan työhönsä.

Opasta varten tein kirjallisuuskatsauksen, jossa käsittelin leikin ohjaamisen taustalla vaikuttavia tekijöitä. Päiväkotitoi on osa varhaiskasvatusta, mikä perustuu varhaiskasvatuslakiin ja sen mukaan luotaviin varhaiskasvatuksen perusteisiin. Se on omanlaisensa toimintaympäristö, jossa leikki on vahvasti lapsen arjessa läsnä. Leikki rakentuu lapsen kasvun ja kehityksen myötä, joten on tärkeää tietää nämä vaiheet. Ne määrittelevät sen, millaista ohjausta lapsi leikeissään tarvitsee.

Leikki on lapselle luontainen tapa toimia ja auttaa häntä hahmottamaan sekä käsittelemään maailmaa. Sen kautta lapsi oppii monia tärkeitä taitoja, joita elämän varrella tulee tarvitsemaan. Monipuolisella ja innostavalla ympäristöllä on suuri merkitys lapsen leikin kehittymiselle sekä se auttaa lasta myös kehittämään luovuutta ja mielikuvitusta. Leikin ohjaaminen jakautuu epäsuoaraan ja suoraan ohjaamiseen. Epäsuorassa ohjaamisessa luodaan leikille puitteet ja oikeanlainen ympäristö. Suorassa ohjaamisessa keskitytään enemmän leikin sisältöön ja juonen kehittämiseen. Leikin ohjaaminen vaihtelee sen mukaan, missä vaiheessa kehitystä lapsi on. Pääsääntöisesti mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä enemmän hän tarvitsee ohjausta. Lapsen leikkitaitojen kehittyessä lapsi osaa kehitellä omia leikkejään yhä enemmän, mutta yhteisleikkien lisääntyessä lapsi tarvitsee ohjausta yhdessä toisten kanssa toimimiseen ja leikkien syventämiseen. Leikin ohjaamisessa tärkeintä on, että lapsi saa aikuisen tuella kehittää leikkejään ja oppia samalla monia taitoja.

UNDER THE GUISE OF PLAY –A GUIDE TO THE INSTRUCTION OF 1-6-YEAR-OLD CHILDREN’S PLAY IN DAY CARE CENTRES

Metsäranta, Eveliina

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Social Services

April 2017

Supervisor: Rautava, Heli

Number of pages: 37

Appendices: 1

Keywords: play, instruction of play, day care centre, growth and development phases of a 1–6-year-old

The goal of this thesis was to create a guide to the instruction of play in day care centres. The purpose of the guide is to provide a clear and comprehensive coverage of the development of 1–6-year-old children and their play, and give tips to instructing play for the different age groups.

This thesis was made in co-operation with Satakunta University of Applied Sciences. The guide was created for the purposes of early childhood education and care (ECEC) students, and it is designed to be used as a tool for their internships, and jobs after graduation.

For the guide, I conducted a literature review in which I discuss the factors regarding the instruction of play. Day care centres are part of ECEC, which is based on the ECEC act and the according fundamentals of ECEC. They are unique activity environments where play is strongly present in children’s everyday life. Play is shaped along with children’s growth and development, which makes it important to understand the different age periods. These periods determine the type of instruction children need in play.

Playing is a natural way for children to operate, and it helps them to perceive and process the world. Through play, they learn various important skills for their future life. The significance of a diverse and inspiring environment is major for the development of children’s play, and it also helps them to cultivate creativity and imagination. Thus, the instruction of play can be divided into indirect and direct instruction. In indirect instruction, a framework and a favourable environment are created for the play. In direct instruction, the focus is on the content of the play and the creation of a storyline. The instruction follows the children’s developmental phases. Mainly, the younger the children are, the more they need instruction. As their playing skills develop, they are more and more able to craft their own play, but with the increase in group play, they need instruction for communicating with others and taking the play to a more in-depth level. The most crucial factor in the instruction of play is support from adults, ensuring that the children can develop their play and learn many skills through it.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	7
3	VARHAISKASVATUS	8
3.1	Toiminta- ja oppimisympäristöt varhaiskasvatuksessa.....	9
4	KASVUN JA KEHITYKSEN OSA-ALUEET.....	11
4.1	Fyysinen kasvu ja motorinen kehitys varhaislapsuudessa	12
4.1.1	Fyysinen kasvu	13
4.1.2	Motorinen kehitys.....	14
4.2	Psyykkinen kehitys varhaislapsuudessa.....	16
4.3	Sosiaalinen kehitys varhaislapsuudessa	20
5	LEIKKI.....	23
5.1	Leikin merkitys ja vaiheet.....	23
5.1.1	Esineleikit	24
5.1.2	Rakenteluleikit.....	25
5.1.3	Roolileikit	26
5.1.4	Sääntöleikit	28
5.2	Leikin ohjaaminen	28
5.2.1	Leikin ohjaaminen ikävaiheittain	30
6	POHDINTA.....	33
LIITTEET		

1 JOHDANTO

Lähtökohtani tämän opinnäytetyön tekemiseen on erilainen kuin monella muulla. Olen valmistunut sosionomiksi (AMK) jo vuonna 2012 suuntautuen silloin päihde- ja mielenterveystyöhön. Olin tehnyt ennen sosionomi-opintojani töitä paljon lasten parissa ja olin opiskellut koulunkäyntiavustajaksi. Olen kuitenkin kiinnostunut myös mielenterveystyöstä, mutta valmistumisen jälkeen työ veikin muualle. Työskentelin lasten parissa ensin koulussa ja sen jälkeen päädyin päiväkotiin tekemään töitä lastenhoitajana. Se vuosi oli todella opettavainen ja mielenkiintoinen. Mietin jo silloin, millä tavoin voisin suorittaa tutkintoni oheen myös lastentarhanopettajan pätevyyden. En kuitenkaan vielä tällöin hakenut opintojen pariin. Tässä vaiheessa toteutimme pitkäaikaisen haaveemme ja ostimme omakotitalon mieheni lapsuuden maisemista. Tällöin sain myös ensimmäisen työpaikkani lastentarhanopettajana. Tehdessäni lastentarhanopettajan työtä, ymmärsin että lasten kanssa toimiminen on minulle hyvin luontaista ja palkitsevaa. Lapset ovat loistava ryhmä, joka luo haastetta jokaiseen päivään, mutta antavat myös paljon. Työ heidän kanssaan on monipuolista ja on mahtavaa, että voin olla vaikuttamassa heidän mahdollisuuksiinsa kasvaa ja kehittyä. Tämän vuoksi päätin, että haluan täydentää opintojani lastentarhanopettajan pätevyydellä ja hain uudelleen kouluun. Opiskeluvuosi on ollut antoisa ja koen oppineeni paljon, vaikka kokemusta työstä jo onkin.

Jo ennen kuin olin hakenut ja päässyt kouluun, olin ajatellut, että voisin tehdä opinnäytetyön leikkimiseen liittyen. Halusin korostaa leikin merkitystä lapsen oppimisessa ja kehityksessä. Samaan aikaan töissä työkaverin kanssa tuli puheeksi, kuinka päiväkodeissa tulisi olla enemmän leikin ohjaamista. Jäin pohtimaan tätä aihetta ja kouluun päästyäni, päätin että haluan tehdä oppaan leikin ohjaamisesta ja erityisesti opiskelijat sekä alalle valmistuneet työntekijät huomioiden. Vaikka olin itse työskennellyt ennen päiväkotitiraani paljonkin lasten kanssa, toisinaan tuntui siltä, että olisin kaivannut selkeää ja kattavaa kokonaisuutta, josta olisi saanut vinkkejä sekä pientä opastusta uuteen työhön. Oman työn ohessa olen huomannut, että opiskelijoiden tullessa harjoitteluun he kaipaavat opastusta ja ideoita, mitä lasten kanssa tekisivät. Tarkoitukseni on myös korostaa opiskelijoille leikin merkitystä ja sen ohjaamisen

tärkeyttä, jotta he pystyisivät tätä kautta luomaan ja jatkamaan hyvää leikin kulttuuria päiväkoteihin.

Olen laatinut kirjallisuuskatsauksen käsittelemästäni aiheesta, jonka pohjalta olen koonnut oppaan, jossa käydään läpi ikävaiheiden kasvun ja kehityksen osa-alueet, minkälaista ohjausta lapsi tarvitsee sekä muutamia vinkkejä.

Olen rajannut aiheeni leikin ohjaamiseen päiväkodissa ja avaan tätä käsittelemällä varhaiskasvatuksen keskeisiä sisältöalueita sekä millaisia asioita tulee ottaa huomioon toiminta- ja oppimisympäristöä luodessa.

Päiväkodissa työskennellään n. 1-6-vuotiaiden lasten kanssa ja tärkeintä meille on tietää, mikä kullekin ikävaiheelle on olennaisinta kasvun ja kehityksen kannalta. Tämän pohjalta voimme suunnitella lapselle tarpeeksi tavoitteellista toimintaa ja mahdollistaa oppimiselle oikeanlainen ympäristö.

Leikillä on suuri merkitys lapsen oppimisen kannalta. Se on lapselle luontainen tapa hahmottaa sekä käsitellä maailmaa. Siksi on tärkeää, että avaan tätä käsitettä ja miksi leikin ohjaaminen on tärkeää. Pääsääntöisesti pienempi lapsi tarvitsee enemmän tukea ja ohjausta leikkimiseen, mutta se on tärkeää jokaisessa ikävaiheessa. Erityisen tärkeää se on niiden lasten kohdalla, joilla on oman toiminnan ohjaamisen vaikeutta ja mitä vanhemmaksi lapsi tulee, sitä enemmän häneltä odotetaan omatoimisuutta.

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Opinnäytetyöni toteutetaan kirjallisuuskatsauksena. Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on kehittää jo olemassa olevaa teoriaa sekä rakentaa uutta. Sen avulla voimme arvioida teoriaa ja luoda kokonaiskuvia tietyistä asiakokonaisuuksista. Sillä pyritään tunnistamaan ongelmia sekä sen kautta voimme tutkia tietyn teorian kehitystä historiallisesti. (Salminen 2011, 3.)

Kirjallisuuskatsaus jaetaan kolmeen alatyyppiin. Ne ovat kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus sekä meta-analyysi. Opinnäytetyöni toteutetaan kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Se on yleiskatsaus, jossa käytettävä aineisto on laaja ja sille ei ole tarkasti määritelty rajoja sekä metodisia sääntöjä. Tarvittavaa aineistoa voidaan kuitenkin kuvailla laaja-alaisesti ja luokitella aiheen kannalta tärkeitä ominaisuuksia. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus jaetaan kahteen suuntautumis-suuntaan, narratiiviseen ja integroivaan. Narratiivisen katsauksen avulla pyritään antamaan mahdollisimman laaja kuva aiheesta ja tarkastelemaan sen historiaa sekä kehityskulkua. Olemassa oleva tieto pyritään kokoamaan yhtenäiseksi helppolukuiseksi kokonaisuudeksi. Integroiva katsaus pyrkii aiheen monipuoliseen kuvaamiseen. Se on hyvä tapa tuottaa uutta tietoa jo tutkitun aiheen pohjalta. (Salminen 2011, 6-8.)

Opinnäytetyöni rakentuu varhaiskasvatuksen, lapsen kasvun ja kehityksen osa-alueiden sekä leikin ja sen ohjaamisen ympärille. Kirjallisuuskatsausta varten olen kartoittanut aiheeseen liittyvää kirjallisuutta sekä hakenut tietoa internetistä. Kirjallisuuskatsauksen pohjalta laadin oppaan leikin ohjaamisesta, joka tulee käytettäväksi Satakunnan ammattikorkeakoulun varhaiskasvatuksen opiskelijoille. Tarkoituksena on, että opiskelijat saisivat oppaasta eväitä harjoitteluihin sekä valmistumisen myötä tulevaan työhönsä.

3 VARHAISKASVATUS

Varhaiskasvatuksen ja pedagogisen toiminnan lähtökohdat ovat muovautuneet jo 1800-luvulla. Friedrich Fröbeliä pidetään näiden ja lastentarha-aatteen luoja. Ranskan vallankumouksen, teollisen vallankumouksen ja porvarillisen yhteiskunnan kehityksen seurauksena Fröbel kiinnitti huomiota kotien tuen tarpeeseen lasten kasvattamisessa. Hän paneutui erityisesti varhaislapsuudessa ominaiseen oppimiseen. (Fröbel-seuran [www-sivut 2017.](#)) Suomessa varsinaisen päivähoitojärjestelmän alkuvaiheet sijoittuvat Suomen sotien jälkeiseen aikaan, kun yhteiskuntaa on lähdetty uudelleen rakentamaan ja hyvinvointivaltiolle on luotu pohja. Perheet tarvitsivat lapsille hoitopaikkoja, kun ihmiset alkoivat muuttaa maalta kaupunkiin ja alettiin työskennellä kodin ulkopuolella. Vuonna 1973 astui voimaan päivähoitolaki, jolloin nykyinen päivähoitojärjestelmä alkoi muodostua. (Alila & Kinos 2014, 8.)

Uusi varhaiskasvatuslaki tuli voimaan vuonna 2015. Se määrittelee varhaiskasvatuksen perusteet. Varhaiskasvatuksen päätavoitteina on lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen sekä oppimisen tukeminen. Siinä yhdistyvät kasvatusta, opetus sekä hoito, joissa painottuu erityisesti pedagogiikka. Varhaiskasvatusta järjestetään päiväkodeissa, perhepäivähoidossa sekä kerho- ja leikkitoimintana. Esiopetus on osa varhaiskasvatusta ja sitä säätelee perusopetuslaki. Opetushallituksen laatimat esiopetuksen perusteet määrittelevät esiopetuksen sisältöä. (Opetushallituksen [www-sivut 2017.](#))

Varhaiskasvatuksen keskeisinä tavoitteina on edistää lapsen kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia hänen ikänsä sekä kehityksensä mukaisesti. Lapsia tulee kohdella tasavertaisesti ja heidän kulttuuritaustansa huomioiden. Lapsen oppimista tulee tukea ja luoda siihen monipuolisia mahdollisuuksia turvallisessa ympäristössä. Oppimisessa korostetaan erityisesti leikin, liikunnan, taiteiden ja kulttuuriperinnön merkitystä. Varhaiskasvatuksen tulee tukea lapsen hyviä ja pysyviä vuorovaikutussuhteita muihin lapsiin sekä henkilöstöön, missä tulee huomioida lapsen vuorovaikutus- ja yhteistyötaitojen oppiminen ja mahdollistetaan hänen kokonaisvaltaisen kasvu yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi. Lapsen yksilöllisyys tulee huomioida ja hänen tulee tarvittaessa saada erityistä tukea, jossa voidaan käyttää

monialaista osaamista. Lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on toimia yhteistyössä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa sekä auttaa häntä tarvittaessa lapsen kasvatustyössä. (Varhaiskasvatuslaki 8.5.2015/580, 2 a §.)

Varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet ja kehittämisen painopistealueet määriteltiin vuonna 2003 julkaistussa Varhaiskasvatuksen perusteissa eli Vasussa (Alila & Kinon 2014, 11). Sitä on uudistettu vuosien aikana ja vuonna 2015 varhaiskasvatuslain muutosten myötä myös Varhaiskasvatussuunnitelman perusteita laaditaan paikallakuntakohtaisiksi ja ne tulevat voimaan 1.8.2017 alkaen. Varhaiskasvatussuunnitelma koostuu varhaiskasvatuksen perusteista, paikallisista sekä lasten henkilökohtaisista varhaiskasvatussuunnitelmista. (Opetushallituksen www-sivut 2017.)

Uuden varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa korostetaan leikin merkitystä lapsen hyvinvointiin ja oppimiseen. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee kehittää leikille sellainen ympäristö, että se mahdollistaa oppimisen sekä luovuuden. Leikissä korostuu myös lapsen ja aikuisen yhteinen mukava kokemus. (Opetushallituksen www-sivut 2017.)

3.1 Toiminta- ja oppimisympäristöt varhaiskasvatuksessa

Toimintaympäristöillä voidaan tukea lapsen oppimisen mahdollisuuksia tai jopa tukahduttaa niitä. Tämän vuoksi on tärkeää, että päiväkodissa luodaan lapselle kehityksen mukainen ympäristö. Varhaiskasvatuksessa kasvattajilla on merkittävä rooli ympäristön muokkaamisessa ja on tärkeää, että myös lapsi otetaan mielipiteineen huomioon. Lapselle mieleinen ja innostava ympäristö auttaa lasta luomaan sekä kehittämään leikkejä ja toimintaa. (Kronqvist & Kumpulainen 2011, 45; Opetushallituksen www-sivut.)

Oppimisympäristöt voivat kuvastaa tilaa tai yhteisöä, jossa ihminen on ja toimii. Se tarkoittaa ympäristöä, jossa ihmisellä on mahdollisuus oppia uutta ja kehittää omaa toimintaansa. Ympäristön tarjoamat mahdollisuudet ja monimuotoisuus luovat pohjan oppimiselle. (Kronqvist & Kumpulainen 2011, 45-46.) Oppimisympäristöjä tulee

kehittää niin, että varhaiskasvatuksessa määritellyt tavoitteet pystytään saavuttamaan (Opetushallituksen [www-sivut 2017](#)).

Oppimisympäristöjä suunnitellessa on hyvä huomioida psykologinen, pedagoginen, tekninen, kulttuurinen ja käytännöllinen näkökulma. Psykologisella näkökulmalla tarkoitetaan, miten lapsi mieltää oppimisen ja millä tavoin hän voi oppia. Pedagoginen näkökulma tarkastelee oppimisen mahdollisuuksia, joita lapsi havaitsee ympäristössään. Teknisessä näkökulmassa otetaan huomioon, millaisia välineitä ympäristö tarjoaa oppimisen tueksi. Kulttuurinen näkökulma muodostuu niiden sääntöjen, tapojen ja normien ympärille, jotka sillä hetkellä ovat paikallisesti ja globaalisti vallitsevia. Käytännönläheinen näkökulma muokkaa pitkälti ympäristön oppimismahdollisuuksia, sillä käytettävät resurssit, tilat sekä tekniikka vaikuttavat pitkälti siihen, minkälaisen ympäristön pystymme luomaan. (Kronqvist & Kumpulainen 2011, 46-47.)

Hyvässä oppimisympäristössä otetaan huomioon päämääräsuuntautuneisuus; yhteiset päämäärät, millaisia tavoitteita toiminnalla on, yhteisölliset tavoitteet, kuinka yksilö pääsee osaksi yhteisöä sekä kulttuuriset tavoitteet, miten vahvistetaan yksilön kulttuuriin kuulumista. Ympäristön tulee tarjota riittävästi yksilön mielenkiintoa ylläpitäviä haasteita ja ongelmia sekä tukea vuorovaikutuksellisuutta. Oppiessaan yksilö käy vuoropuhelua itsensä, toisten tai ympäristön kanssa. Siksi onkin tärkeää, että yksilö kokee kuuluvansa osaksi yhteisöä ja kasvattajalla on tässä tärkeä rooli. Hyvä oppimisympäristö auttaa yksilöä käsittelemään myös eettisiä ja moraalisia kysymyksiä. Ympäristöstä nämä heijastuvatkin monesti normien ja sääntöjen kautta. Lisäksi lapsen tulee saada ympäristöstään palautetta ja arviointia, jotta hän voi kehittyä yksilönä. Itsensä ylittäminen ja onnistumisen kokemukset luovat hyvää pohjaa lapsen itsetunnon kehitykselle. (Kronqvist & Kumpulainen 2011, 50-51; Opetushallituksen [www-sivut 2017](#).)

4 KASVUN JA KEHITYKSEN OSA-ALUEET

Ihmisen kasvun ja kehityksen osa-alueet muodostuvat fyysisestä kasvusta sekä motorisesta, psyykkisestä ja sosiaalisesta kehityksestä (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 64). Nämä osa-alueet ovat hyvin vahvasti yhteydessä toisiinsa ja yksilön oppiessa uusia taitoja hänellä on oltava valmiuksia kaikilta osa-alueilta, jotta tasapainoinen kehitys olisi mahdollista. Ihmisen kehitys on yksilöllistä ja siinä voi näkyä suuriakin eroavaisuuksia. (Nurmi ym. 2009, 26-27.)

Yksilön kokonaisvaltaiseen kehitykseen vaikuttaa ihmisen kypsyminen ja perimä, ympäristö sekä oma suuntautuneisuus ja aktiivisuus. Kypsyminen ja perimä sisältävät ne valmiudet, joilla ihminen voi kehittyä ja oppia uusia taitoja. Ajatellaan, että lapsella on herkkyyyskausia ja kriittisiä vaiheita, jolloin jonkin tietyn taidon oppimiselle on olemassa erityinen aika, jotta se olisi kehityksen kannalta suotuisaa. Ympäristöllä on moninaisia vaikutuksia yksilön kehitykseen. Siihen vaikuttaa yksilön fyysinen ympäristö; missä hän elää, kulttuurinen ympäristö; minkälaisen asioiden parissa hän kasvaa, sosiaalinen ympäristö; millaisia ihmisiä hänellä on elämässään ja psyykkinen ympäristö; millaisessa ilmapiirissä hän elää, saako siellä näyttää tunteitaan ja millaisena muut hänet näkevät. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 65-70.) Perusedellytykset lapsen normaalille kasvulle ja kehitykselle on, että lapsi saa riittävästi terveellistä ravintoa, unta ja huolenpitoa (Sääkslahti 2015, 25).

Fyysinen kasvu jatkuu koko eliniän ajan. Se tarkoittaa ihmisen kasvua hedelmöitymisestä aina kuolemaan saakka (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 120). Motorinen kehitys tarkoittaa sitä, kuinka ihmisen liikkeet kehittyvät. Tähän vaikuttaa ihmisen keskushermoston, luuston ja lihaksiston kehittyminen. Motoriseen kehitykseen ei kuitenkaan vaikuta vain biologia vaan myös yksilön persoonallisuus ja motivaatio sekä millaisia virikkeitä ympäristö tarjoaa. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 123.)

Ihmisen psyykkinen kehitys muodostuu persoonallisuuden ja kognitiivisen kehittymisen myötä (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 64). Kognitiivisella kehityksellä tarkoitetaan sitä, miten ihminen käsittelee tietoa. Siihen sisältyy havait-

seminen, muisti, ajattelu, kieli ja oppiminen. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 134.) Persoonallisuus rakentuu fyysisten ominaisuuksien lisäksi siitä, millainen temperamentti ja itsetunto ihmisellä on sekä millaisia tarpeita ja voimavaroja hänellä on (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 144-145).

Ihmisen psyykkinen toiminnanohjaus säätelee, millä tavoin hän suhtautuu asioihin, kuinka hän ohjaa tunteitaan eli emootioitaan, miten kognitiot, kuten havaitseminen, ajattelu, muisti ja kielen valmiudet ohjaavat yksilön tapaa nähdä ja kokea ympäristö sekä millaisia motiiveja hänellä on, joilla yksilö säätelee halujaan, tarpeitaan ja tavoitteitaan. (Anttila, Eronen, Kallio ym. 2010, 11.)

Kehittyäkseen yksilö tarvitsee muita ihmisiä ja vuorovaikutusta heidän kanssaan. Muuttuvat vuorovaikutussuhteet ja valmiudet kohdata niitä muodostavat yksilön sosiaalisen kehityksen. (Anttila, Eronen, Kallio ym. 2010, 12.) Sosiaalinen kehitys pitää sisällään yksilön sosiaalisten taitojen kehittymisen eli, miten hän pystyy ratkaisemaan arkisia tilanteita itselleen sekä ympäristölleen positiivisella tavalla (Nurmi ym. 2009, 54). Ympäristö sekä vallitsevat normit ja säännöt vaikuttavat yksilön tapaan ajatella, tuntea ja toimia (Huhtanen 2005, 9).

4.1 Fyysinen kasvu ja motorinen kehitys varhaislapsuudessa

Fyysinen kasvu ja motorinen kehitys ovat sidoksissa toisiinsa. Jotta ihminen pystyy liikkumaan, hänellä tarvitsee olla fyysiset valmiudet siihen. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 123.) Motorinen kehitys voidaan jakaa karkeamotoriseen sekä hienomotoriseen kehitykseen. Karkeamotorisilla taidoilla tarkoitetaan yksilön suurten lihasryhmien hallintaa ja miten hän hallitsee liikkumiseen tarvittavia lihaksia. Nämä luovat edellytyksen esimerkiksi kävelemään oppimiselle. Hienomotoriset taidot ovat tarkkuutta vaativampia ja keskittyvät ranteen sekä sormien lihasten ja liikkeen hallintaan. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 128.)

4.1.1 Fyysinen kasvu

Ihmisen fyysiseen kasvuun vaikuttavat perintötekijät sekä elinympäristö. Perintötekijät muokkautuvat geeneistä, jotka määrittelevät pitkälti kasvun ja sen kehittymisen rajoitteet. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 120.) Kasvun kannalta on tärkeää, että lapsi saa riittävästi ravintoa sekä unta ja lepoa. Aivojen toiminnan kannalta uni on tärkeää, sillä se mahdollistaa uuden oppimisen ja sen muistiin painamisen. (Mannerheimin lastensuojeluliiton [www-sivut](#) 2017.) Elinympäristön virikkeet voivat myös vaikuttaa lapsen kasvuun. Jos ympäristössä ei ole riittävästi virikkeitä, voi lapsen fyysinen kasvu hidastua. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 120.)

Ihmisen fyysistä kasvua mitataan tämän pituuden ja painon mukaan. Ruumiinosien mittasuhteet muuttuvat lapsen kasvun myötä. Vauvalla pää on suhteessa muuhun vartaloon isompi kuin aikuisella. Lapsuuden kasvua säätelee kilpirauhasen erittämä tyroksiini sekä aivolisäkkeen erittämä kasvuhormoni. Lapsi on syntyessään noin 50 cm pitkä ja kasvaa ensimmäisenä elinvuonnaan noin 24 cm. Tämän jälkeen kasvu hidastuu ja pituutta kertyy noin 5-10 cm vuodessa (Mannerheimin lastensuojeluliiton [www-sivut](#) 2017). Lapsen kasvu jatkuu murrosikään saakka, jolloin kasvu on nopeampaa ja noin 18 vuoden iässä ihminen on saavuttanut lopullisen pituutensa. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 121.)

Lapsi painaa syntyessään noin 2700-4000g ja ensimmäisen elinvuoden aikana paino kolminkertaistuu. Tämän jälkeen painoa tulee lapsuudessa lisää noin 3kg vuodessa. Lapsen fyysinen kasvu on kuitenkin yksilöllistä ja onkin tärkeää seurata sitä, onko lapsi hyvinvoiva ja kasvaa tasaisesti omaa tahtiaan. (Mannerheimin lastensuojeluliiton [www-sivut](#) 2017; Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 121.)

Hermoston ja aistitoimintojen kehittyminen ovat tärkeitä lapsen oppimisen kannalta. Hermosto ja aistit ovat yhteydessä aivoihin, jossa asioiden prosessoiminen tapahtuu. Lapsi kerää tietoa ympäröivästä maailmasta aistiensa välityksellä. Hermoston kehittyminen tarvitsee erilaisia aistikokemuksia. Lapsen hermosto kasvaa ja kehittyy valtavasti lapsen ensimmäisen elinvuoden aikana. Lapselle on tärkeää opettaa erilaisten materiaalien eroja, kuten kylmän, kuuman, kovan ja pehmeän. Lapsen kämmenien

aktivoiminen auttaa lapsen myöhempää hienomotoristaitojen kehitystä. Myös tasapainoasti kehittyä jo aikaisessa vaiheessa. Lapsen tulee saada kokeilla kehonhallintaa itsenäisesti liikkumalla, erilaisissa keinoissa ja aikuisen sylissä, jolloin hän mukautuu aikuisen liikkeisiin. Lapsen kuuloaisti on jo kehittynyt lapsen ollessa kohdussa. Loruttelu ja musiikki edistävät jo varhaisessa vaiheessa lapsen kielenkehitystä. Lapsen kasvaessa liikkuminen tulee osaksi musiikkia. Rythmi ja samanaikainen liikkuminen auttaa lasta puheen tuottamisessa. Lapsen näköaisti kehittyä vähitellen. Vauva tunnistaa lähellä olevat tavarat ja väreistä perusvärit sinisen, punaisen ja keltaisen. 1-vuotiaalla näköaisti on jo kehittynyt aikuisen tasolle. (Sääkslahti 2015, 32-35.)

Lapsen aistitoiminnot tarvitsevat jatkuvaa harjoitusta kehittyäkseen. Lapsen oppiessa uusia taitoja myös aistitoiminnot kehittyvät. 3-5-vuotias osaa jo monenlaisia taitoja ja hän alkaa toimia aistimusten pohjalta. Hän tutkii ja kokeilee erilaisia materiaaleja, jotta niihin muodostuu oikeanlainen kokemus. Lapsi kehittää tasapainoaan erilaisten toimintojen kautta, kuten keinoissa ja mäkeä laskiessa. Vähitellen lapsi voi alkaa harjoitella erityisesti tasapainoa kehittäviä lajeja, kuten hiihtämistä, luistelua ja pyörällä ajamista. Lapsen näköaistin kehittyminen edistää lapsen hienomotoristaitojen kehittymistä. Lapsi alkaa kiinnittää huomiota liikkeiden tarkkuuteen ja hienosäätöön. Asioiden rajaaminen auttaa lasta hahmottamaan ympäristöä ja kohdistamaan toimintaansa oikeaan kohteeseen. Lapsi alkaa myös yhdistää kuuloaistiaan yhä enemmän näköaistiinsa. Lapsi alkaa tunnistaa liikkumisestaan sekä musiikista rytmin ja niiden vaihtelut. Lapsi alkaa tunnistaa myös musiikin tunnetiloja. 6-vuotias kehittää eri aistitoimintojen yhdistämistä toimintaan. Se on esikoululaiselle tärkeää, jotta yleiset oppimisvalmiudet kehittyvät. Erilaisissa toiminnoissa pyritään koko kehon ja aistien kokonaisvaltaiseen stimulointiin ja käyttöön. (Sääkslahti 2015, 36-39.)

4.1.2 Motorinen kehitys

Ihmisen tärkeimpiä kehitysvaiheita on kävelemään oppiminen, joka tapahtuu noin 1-2 vuoden iässä (König 2007, 9). Kehitys etenee kefalokaudaalisesti eli päästä jalkoihin (Nurmi ym. 2009, 26). Lapsi oppii ensin kannattelemaan päätään, jonka jälkeen alkaa hallita vartaloaan ja sitten käsiään sekä jalkoja. Lapsi oppii ensin istumaan ja

tästä nousemaan jaloilleen. Kun lihaksisto ja liikeradat alkavat olla tarpeeksi kehittyneet, lapsi voi alkaa harjoitella kävelyä (König 2007, 13-14; Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 125-127). Hän saattaa ottaa ensimmäisiä askeliaan jo ennen ensimmäistä syntymäpäiväänsä, mutta noin 1-2 vuoden iässä kävely alkaa kunnolla vakiintua. Ensin kävelyyn voidaan tarvita tukea, mutta tasapainon harjaantuessa lapsi alkaa yhä enemmän liikkua itsenäisemmin. Myös kiipeily harjoitukset alkavat ja kahteen vuoteen mennessä portaiden nouseminen sekä laskeminen sujuvat jo tasa-askelin ja lapsi osaa juosta jo melko hyvin (Einon 2002, 91) sekä potkia palloa. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 130.) Alle kolmevuotiaalle lapselle on luontaista liikkua paljon ja tutkia sekä havainnoida näin ympäristöään. Tekemisessä ja leikkimisessä korostuu toistojen määrä. Lapsi alkaa myös kokeilla erilaisia tapoja tyydyttävän lopputuloksen saamiseksi. (Nurmi ym. 2009, 19-20.)

Kolmen vuoden iässä lapsi osaa ajaa kolmipyöräisellä, hyppiä tasajalkaa sekä kulkea rappusia vuoroaskelin. Neljävuotiaana rappusten kulkeminen alaspäinkin sujuu jo vuoroaskelia käyttäen ja lapsi hyppii jo melko sujuvasti yhdellä jalalla. Tasapaino harjaantuu koko ajan ja erilaisia taitoja, kuten luistelemista, hiihtämistä sekä pyörällä ajoa ilman apupyöriä harjoitellaan. Viiden vuoden ikäisenä lapsella alkaa olla kaikki motorisen kehityksen perusvalmiudet. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 130.)

Käden ja silmän yhteistyö harjoitukset alkavat jo ensimmäisen ikävuoden aikana (Einon 2002, 94-95). Sillä tarkoitetaan sitä, kuinka hyvin lapsi osaa yhdistää näkemänsä tekemiseen (Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin [www-sivut](http://www.sivut) 2017). Käden ja silmän yhteistyö on vahvasti sidoksissa hienomotorisiin toimintoihin, jotka kehittyvät jo ensimmäisen ikävuoden aikana, kun lapsi oppii tarttumaan esineisiin sekä siirtelemään niitä kädestä toiseen (Einon 2002, 94). Lapsi oppii myös heittämään palloa ja muita esineitä (Einon 2002, 98). Toisen ikävuoden aikana lapsi alkaa jo hahmottamaan esineiden muotoja ja kuinka niitä voi yhdistää (Einon 2002, 99). Hän käyttää kynää ja piirtää yleensä yhtenäistä viivaa, joka kiertää ympyrää tai tekee koukeroita (Einon 2002, 102). Kynää lapsi pitää useimmiten kämmenotteessa (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 128). Lähestyttäessään kolmatta ikävuotta lapsi nostaa jo kynää piirtäessään paperista sekä kuvassa on jo erilaisia elementtejä ja lapsi voi kertoa, mitä piirros esittää (Einon 2002, 102). Kolmen vuoden iässä ope-

tellaan kynäotetta ja lapsi osaa piirtää jo ympyrän sekä ihmisen kuvan yleensä ilman vartaloa. Neljävuotiaalta onnistuu jo useimmiten ihmisen kuvan piirtäminen vartalon kanssa ja hän alkaa harjoitella erilaisten kuvioiden tekemistä sekä käyttää melko hyvin saksia. Viisivuotias osaa piirtää jo yksityiskohtaisemmin ja erilaisia kuvioita sekä kirjoittaa jo oman nimensä. (Einon 2002, 102; Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 128.)

Kolmen vuoden iässä lapsi osaa jo pukeutua ja riisuutua melko hyvin itse. Mitä lähemmäksi kouluikää mennään, sitä enemmän hienomotoriset taidot kehittyvät erilaisten harjoitteiden kautta. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 129-130.) Esimerkiksi 4-5-vuotias osaa jo kiinnittää isoja nappeja ja 5-6-vuotiaana onnistuu jo helmen pujottaminen lankaan (Mannerheimin lastensuojeluliiton [www](http://www.mannerheiminlastensuojeluliiton.fi)-sivut 2017).

4.2 Psyykinen kehitys varhaislapsuudessa

Lapsen tunne-elämän kehittymisen kannalta on hyvin tärkeää varhainen vuorovaikutus lapsen ja vanhemman tai vanhempien välillä. Sillä tarkoitetaan kaikkea heidän yhdessä tekemäänsä sekä kokemaansa. (Mannerheimin lastensuojeluliiton [www](http://www.mannerheiminlastensuojeluliiton.fi)-sivut 2017.) Tätä vuorovaikutusta pohjustaa kiintymyssuhdeteoria, joka kuvastaa vanhemman ja lapsen välistä suhdetta. Se on jaoteltu kolmeen eri kategoriaan, turvalliseen, turvattomaan sekä jäsentymättömään. Turvallisessa kiintymyssuhteessa lapsi luottaa vanhemman tukeen ja rakkauteen. Hän voi turvallisesti tutkia ja opetella uusia asioita sekä luoda hyviä suhteita muihin ihmisiin. Turvattomassa suhteessa lapsen tarpeisiin vastataan ristiriitaisesti tai vältellen. Lapsi ei pysty luottamaan vanhempaansa, koska tämä ei kykene vastaamaan lapsen tarpeisiin joko ollenkaan tai vaihtelevasti. Lapsi voi alkaa vältellä tarpeidensa esiintuomista ja käyttäytymään vanhemman toivomalla tavalla, vaikka se on ristiriidassa omien tunteiden kanssa. Toisinaan lapsi kasaa tunteet sisälleen, jolloin ne voivat purkautua uhmana tai raivona. Tämän kiintymyssuhdemallin omaksuneella saattaa olla vielä aikuisenakin vaikeuksia solmia toimivia ihmissuhteita, koska luottaminen muiden tunteisiin ja apuun on haastavaa. Jäsentymättömässä kiintymyssuhteessa lapselle ei muodostu minkäänlaista suhdetta vanhempaansa. Lapsen tarpeisiin ei vastata millään tavalla ja häntä voidaan kaltoin kohdella niin psyykkisesti kuin fyysisestikin. Tämä on hyvin vahingollista lap-

sen kehitykselle ja tuottaa suuria vaikeuksia tasapainoiseksi aikuiseksi kasvamisessa. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen, 156-160; Rusanen 2011, 57-72.)

Lapsen ja vanhemman vuorovaikutus on edellytys sille, miten lapsen koko psyykkinen ja sosiaalinen kehitys lähtevät kehittymään (Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen www-sivut 2017). Tämä luo pohjan sille, millaiset valmiudet lapsella on kehittää terve itsetunto ja minäkuva sekä hyviä ihmissuhteita (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 100). Varhaisessa vuorovaikutuksessa myös lapsen muilla hoitajilla on tärkeä rooli, sillä lapsen on voitava luottaa siihen, että aikuinen tukee ja auttaa heitä käsittelemään asioita (Siren-Tiusanen 2002, 31).

Ensimmäisen elinvuoden aikana lapsi opettelee ensin luottamaan vanhempia ja hoitajia. Tärkeää on, että lapsen perustarpeet tulevat tyydytetyiksi. Johdonmukaisuus ja säännöllisyys edesauttavat luottamuksen syntyä. Läheisyys ja rakkauden osoittaminen ovat kuitenkin kaiken perusta. Seuraavaksi lapsi opettelee odottamaan ja hallitsemaan tarpeita. Lapsi opettelee monia taitoja ja on tärkeää, että häntä kannustetaan sekä kehoitetaan onnistuessaan. Lapsi ymmärtää tätä kautta, että hän pystyy hallitsemaan itseään. Oppiminen vaatii kuitenkin aikaa ja siksi on tärkeää, että lasta ei tulisi syyllistää ja hoputtaa. Lapsen tulee saada myös opetella itse, jolloin aikuisen tulee rajoittaa auttamistaan. 4-5-vuoden iässä lapsi alkaa kokeilla enemmän omia sekä ympäristön rajoja. Lapsi on tiedonhaluinen ja haluaa oppia paljon. Tällöin on tärkeää tukea lasta ja vastata hänen mielenkiinnonkohteisiinsa. Lapsi ei välttämättä osaa hallita omaa tiedonhaluaan ja siksi onkin tärkeää keskustella rajoista eli siitä, mitkä asiat ovat sallittuja. Lapsi tarvitsee koko lapsuutensa ajan myönteistä palautetta ja kannustusta opettellessaan uusia asioita. Näin hänelle voi kehittyä myönteinen käsitys itsestään ja omista taidoistaan sekä siitä, mitä hänen tulisi vielä oppia. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 146-147.)

Ihminen muodostaa itsestään käsitystä koko eliniän. Lasta arvostavan ympäristön ja myönteisten oppimiskokemusten edellytys on, että lapsi tulee kohdatuksi omana yksilönään. Yksilöllisyyteen vaikuttaa ihmiselle ominainen tapa käyttäytyä ja reagoida asioihin eli temperamentti, mikä näkyy monella elämän osa-alueella. Ihmiset suhtautuvat asioihin eri tavoin ja näitä tapoja avaamalla voimme eritellä erilaisia temperamentteja. Osa ihmisistä suhtautuu asioihin helposti, osaa taas hitaasti ja osalle monet

tilanteet voivat olla vaativia. Siksi onkin tärkeää, että yksilölliset ominaisuudet otetaan huomioon ympäristössä. Tällöin lapsi kokee itsensä hyväksytyksi sellaisena kuin hän on. Tämä voi mahdollistaa sen, että lapsen temperamentti muokkautuu myönteisempään suuntaan ja lisää hänen sopeutumistaan ympäristöönsä. (Sirenius 2002, 20-21.)

Ajattelu perustuu havaintoihin ja toimintaan. Toimintamme perustuu sisäisiin malleihin, jotka määrittelevät sen, miten asia tai tilanne toteutetaan. Sisäisten mallien eli skeemojen omaksuminen vaatii harjoittelua. Pieni lapsi havainnoi ympäristöään koko ajan ja pyrkii löytämään asioiden syy-seuraussuhteita. Ihminen alkaa heti syntymänsä jälkeen aistiensa avulla havainnoida ympäristöään ja yhdistelemään havaintojaan toimintaan. Lapsi ei osaa vielä ilmaista ajatteluaan ja tunteitaan kielellisesti, joten eleet, ilmeet ja toiminta toimivat kommunikointi keinona. Lapsen oppiessa puhumaan, hän saa tutkimusmatkoilleen ja asioiden jäsentämiselle uudenlaisen väylän, voidessaan kysellä häntä kiinnostavista asioista. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 134-137.) Viisivuotiaana lapsella on jo laaja tietoperusta, jonka avulla hän pystyy yhdistelemään asioita ja tilanteita hyvin. Ympäristöllä ja lapsen yksilöllisillä ominaisuuksilla on myös suuri merkitys siihen, kuinka hän näkee maailman. Tutkiminen, kokeilu ja kuvittelu ovatkin tärkeitä välineitä, joilla lapsi kerää tietoa ja kuvaansa maailmasta. (Nurmi ym. 2009, 21.)

Oleellista oppimiselle on muistin kehittyminen. Lapsi alkaa ensin muodostaa asioista ja esineistä kategorioita, jolloin hänen on helpompi yhdistää asioiden kautta muodostuvia miellelyhtymiä ja näin jäsentää erilaisia tapahtumia sekä painaa niitä mieleensä. Kun lapselle alkaa muodostua pysyviä mielikuvia, hän voi yhdistellä niitä toimintaansa. Muistin kehittämisessä on tärkeää toistojen määrä. Lapselle voidaan opettaa myös muistitekniikoita, joiden avulla hänen on helpompi painaa mieleensä asioita ja palauttaa niitä muistista. On olemassa asioita, jotka pysyvät muistissa vain niiden opettelemisella ja säännöllisellä käyttämisellä. Jotkin asiat, kuten pyörällä ajamisen, voi oppia kerran ja taito säilyy koko elämän, vaikkakin sujuvuus saattaa vaihdella. (Nurmi ym. 2009, 49-54.) Lapsen muisti kehittyy vähitellen ja tätä edes auttaa se, että lapsi alkaa keskittyä tiettyyn asiaan ja sulkee ympäriltään muut ärsykkeet. Alle kolmevuotias tutkii vielä ympäristöä paljon ja keskittyminen yhteen asiaan voi olla vielä haasteellista. 4-5-vuotias alkaa jo muistaa useampia asioita, mutta ei välttämättä

asioiden oikeaa järjestystä. Kuusivuotias osaa jo yhdistellä asioita ja toimia muistinsa johdattelemana. (Einon 2002, 104-105.)

Ensimmäisten elinvuosien tärkeimpiä kehitysvaiheita on puhumaan oppiminen (König 2007, 9). Noin vuoden iässä lapsi alkaa opetella ensimmäisiä sanojaan. Ensiksi lapsi alkaa osoitella esineitä ja ääntelehtiä nimetäkseen niitä. Hän käyttää puheessaan omanlaistaan kieltä ja voi muodostaa joitakin sanoja. Lapsi ymmärtää puhetta jo melko hyvin. Lapsen puhe koostuu ensin yksittäisistä tavuista tai sanoista ja noin kahden vuoden iässä sanoista alkaa muodostua lyhyitä kahden sanan mittaisia lauseita. (Einon 2002, 96-97; König 2007, 35-39.) Sanojen pääpaino on substantiivien ja verbien käytössä (Nurmi ym. 2009, 38). Lähestyessä kolmatta ikävuotta lapsen kielitaito on laajentunut paljon ja lapsi hallitsee jo monia sanoja sekä osaa muodostaa niistä pidempiä lauseita (König 2007, 39-42). Lapsi ymmärtää jo, että sanoilla on oma tarkoituksena sekä sosiaalinen luonteensa. Kolmen vuoden iässä sanavarasto on jo laaja ja sanoihin sekä lauseisiin alkaa muodostua oikeanlainen rakenne. Lapsen sanavarasto karttuu koko ajan ja viiden vuoden iässä lapsi osaa jo melko hyvin kaikki rakennesäännöt (Einon 2002, 101) sekä kertoa tapahtumia ja tarinoita ymmärrettävästi. Kuuden vuoden iässä kiinnostus kirjaimiin ja lukemiseen lisääntyy. Lapsi osaa kertoa asioita jo melko yksityiskohtaisesti ja opetella erilaisia käsitteitä. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 136-137.) Tässä iässä lapsi osaa noin 10 000 sanaa ja kielellinen osaaminen on melkein aikuisen tasolla. Seuraavina vuosina kehitysalueet ovat lähinnä sanavaraston kartuttamisessa. (Dunderfelt 2011, 69.)

1-2 vuoden iässä lapsi alkaa hahmottaa omaa minuuttaan. Omien tekojensa kautta ja muistin kehittymisen myötä, lapsen käsitys itsestään kasvaa. Lapsen oppiessa ensimmäisiä lyhyitä lauseitaan, hän alkaa myös ymmärtää minä ja sinä sanan merkitystä. Noin kahden vuoden ikäisenä lapsen katsoessa omaa peilikuvaansa, hän alkaa tunnistaa siinä itsensä. (Einon 2002, 124-125.) Lapsi alkaa ymmärtää olevansa itsenäinen olento omine toiveineen ja odotuksineen, jotka voivat olla ristiriidassa aikuisten mielipiteiden kanssa. Tähän saakka hän on toiminut pitkälti aikuista jäljitellen. Nyt lapsi voi tasapainotella omien mielipiteidensä ja halun olla aikuisen kaltainen välillä. (Siren-Tiusanen 2002, 16.) Tätä kautta nimitetään uhmaiäksi, jolloin lapsi pyrkii erottautumaan omaksi itsenäiseksi olennokseen (Mannerheimin lastensuojelu-liiton www-sivut 2017). Aikuisen jäljitteleminen auttaa lasta kuitenkin vielä kehittä-

mään mielikuvitustaan sekä kehittelemään juonellisia leikkejä (Nurmi ym. 2009, 20; Siren-Tiusanen 2002, 16). Kolmen vuoden iässä lapsen minäkuva on jo kehittynyt melko pysyväksi, mutta muokkautuu kuitenkin vielä koko eliniän (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 151).

3-7-vuoden iässä lapsi alkaa muokata käsitystään itsestään ja maailmasta oman kulttuurinsa sekä sosiaalisten arvojen- ja normien mukaiseksi. Tähän saakka lapsi on ajatellut maailman olevan häntä varten, mutta käsitys ympäröivästä todellisuudesta alkaa muodostua. Ympäristöä ohjaa tietyt säännöt ja rajat, joita aikuisen tulee opettaa lapselle. Lapsen tulee sisäistää, miksi toimitaan tietyllä tavalla, jotta toimintatavat tulevat huomaamatta osaksi elämää. Lapsen kasvaminen tasapainoiseksi yhteiskunnan jäseneksi vaatii sen, että lähiympäristö hyväksyy hänet omana itsenään. Jos lapselta vaaditaan liikaa, hän voi kokea voimakkaita syyllisyyden ja voimattomuuden tunteita. Liian löysät vaatimukset voivat taas aiheuttaa lapselle empatian puutetta sekä piittaamattomuutta muiden ihmisten oikeuksista. Lapsi samaistuu yleensä oman sukupuolensa edustajaan ja tämän kautta hänen on helpompi sisäistää vallitsevia normeja sekä sääntöjä. Näiden sisäistäminen oikeanlaisissa rajoissa muokkaa lapsen omantunnon perustan, jota hän kehittää koko eliniän ajan. Sukupuoli-identiteetti muodostuu myös vähitellen ja lapsista muokkautuu useimmiten myös henkisesti oman sukupuolensa edustajia. Ympäristön asettamat rajat rajoittavat lapsen yksilöllisyyttä, mutta helpottaa lasta tulemaan osaksi omaa ympäristöään ja toimimaan siinä. (Dunderfelt 2011, 73-76; Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 171.)

4.3 Sosiaalinen kehitys varhaislapsuudessa

Ihmisen psyykkinen ja sosiaalinen kehitys nivoutuvat tiiviisti yhteen. Kehittyäkseen vahvaksi yksilökseen, ihminen tarvitsee ympäristön tukea. Ympäristössä vallitsee tietyt kulttuurin arvot, asenteet, normit ja käyttäytymismallit, jotka omaksumalla ihminen pystyy toimimaan yhteisymmärryksessä vallitsevan ympäristönsä kanssa. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 166.) Sosiaalinen vuorovaikutus vaikuttaa ihmisen käsitykseen itsestään ja itsetunnon kehitykseen. Muiden hyväksyntä ja myönteinen suhtautuminen auttavat ihmistä luomaan kuvaa itsestään ja kasvamaan omaksi persoonakseen. (Pulkinen 2002, 76-77.)

Ensimmäisinä elinvuosinaan lapsella on hyvin tiivis yhteys vanhempien ja häntä hoitavien aikuisten kanssa (Siren-Tiusanen 2002, 16). Kappaleessa 3.2 käsittelevän varhaisen vuorovaikutuksen merkitystä lapsen psyykkiseen kehitykseen ja siihen, miten lapsi lähtee muodostamaan ihmissuhteita muihin ihmisiin. Perheessä vallitsevilla vuorovaikutusmalleilla on suuri merkitys siihen, kuinka lapsi oppii sosiaalisia taitoja. Vanhempiensa turvallisen kiintymyssuhteen luoneet lapset solmivat helpommin hyviä ihmissuhteita, selvittävät ongelmia rakentavimmin sekä kykenevät vastavuoroisuuteen muiden kanssa paremmin kuin he joiden kiintymyssuhde vanhempiin on ollut turvaton tai jäsentymätön. (Nurmi ym. 2009, 55.)

Lapsi tarkkailee ympäristöään ja ottaa mallia siitä, kuinka erilaisissa tilanteissa toimitaan. On tärkeää, että lapselle luodaan mahdollisuus vuorovaikutukseen toisten kanssa. (Nurmi ym. 2009, 55.) Lapset ovat luontaisesti kiinnostuneet saman ikäisistä lapsista. Puolen vuoden iässä lapsi voi ottaa kontaktia toiseen lapseen hymyilemällä tai äännelemällä. Lapset oppivat jäljittelemällä toisiaan ja ovat kiinnostuneita toistensa leluista. Pienillä lapsilla vuorovaikutus on hyvin kömpelöä. Halutessaan jotain he voivat ottaa toisen kädestä tai esimerkiksi lyödä tätä. Lapsi tarvitsee tukea ja ohjeistusta, jotta hän tietää, kuinka tilanteissa toimitaan niin sanattomasti kuin sanallisesti. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 167.) Ristiriitatilanteet myös opettavat lasta. Niiden kautta lapsi oppii ratkaisemaan ongelmia sekä näkemään ja ymmärtämään toisen kannan asioihin. (Hännikäinen 2002, 118.)

Lapsen vuorovaikutusmahdollisuudet kasvavat, kun hän alkaa ymmärtää puhetta enemmän ja oppii puhumaan (Siren-Tiusanen 2002, 16). 5-6 vuoden iässä lapsi osaa jo melko hyvin ratkaista itse ristiriitatilanteita, mutta ei pysty vielä aina säätämään omia tunteitaan ja käyttäytymistään. Hän tietää kuinka tulisi toimia, mutta voi tarvita apua toiminnan ohjaamiseen. Aikuisen ohjausta tarvitaan erityisesti tällöin ja kun joku lapsista uhkaa jäädä toiminnan ulkopuolelle. Toisinaan syyt voivat olla lasten ennakkoluuloissa, joihin aikuisen on tärkeää puuttua. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 167-170.)

Lapsi havainnoi ympäristöönsä ja muita kokonaisvaltaisesti. Hän kerää tietoa, jotta voi säädellä omaa käyttäytymistään oikeanlaiseen suuntaan. Lapsi tekee useimmiten pää-

telmiä perustuen vanhoihin kokemuksiinsa tai toisinaan siihen, miten hän ajattelee asioiden etenevän ja mikä hänen roolinsa tilanteessa on. Lapsi voi toimia joko tietoisesti tai tiedostamattaan. Mitä pienempi lapsi on kyseessä, sitä vaikeampi hänen on ymmärtää asioiden ja tekojensa seurauksia sekä, millaisia sosiaalisia vaikutuksia niillä on. Lapsi etsii ensisijaisesti mielihyvää tuottavia asioita. Lapsen käsitys itsestään sekä rohkeus toimia, ohjaavat myös hänen toimintaansa. (Nurmi ym. 2009, 55-57.)

3-4 vuoden iässä kavereiden merkitys korostuu ja lapsi kaipaa kanssakäymistä muiden lasten kanssa (Mannerheimin lastensuojeluliiton [www-sivut](#) 2017). Lapsi opettelee muiden saman ikäisten kanssa niitä taitoja, joita ympäristö meiltä vaatii. Toimiesseen he opettelevat erilaisia rooleja ja sääntöjä sekä toimimaan yhdessä ja ottamaan toiset huomioon. Muiden antama palaute vahvistaa myös lapsen käsitystä itsestään ja hänen vuorovaikutustaitojaan. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 167.) Lapsen kasvaessa kaverit tulevat yhä tärkeämmäksi lapsen elämässä. 5-6 vuoden iässä kaverit vaikuttavat pitkälti lapsen ajatuksiin ja mielipiteisiin. (Mannerheimin lastensuojeluliiton [www-sivut](#) 2017.)

Sosiaalisessa kanssakäymisessä oleellisessa osassa on moraalikäsitys eli miten ihminen erottaa hyvän ja pahan sekä oikean ja väärän. Tähän vaikuttaa pitkälti yhteiskunnan säännöt sekä filosofinen pohdinta. Moraalin määrittelemineen on näin ollen hyvin haastavaa, sillä erilaisissa yhteiskunnissa vallitsee erilaiset ajatukset moraalista ja ne voivat olla hyvin ristiriidassa omien ajatusten sekä tunteiden kanssa. Tunteet vaikuttavatkin pitkälti siihen, kuinka ihminen toimii moraalisisissa tilanteissa. Lapsen moraalinen käsitys alkaa muodostua viiden vuoden iässä, jolloin hän alkaa omaksua enemmän sääntöjä. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 170-171.)

Moraalin yhtenä osa-alueena on empatia eli kyky asettua toisen asemaan. Jo yksivuotias lapsi voi tulkita toisen tunnetiloja tämän kasvoilta ja näin aistia, miltä toisesta tuntuu, mutta empatiakyky alkaa muodostua kunnolla vasta viiden vuoden iässä. Temperamentti vaikuttaa myös lapsen empatiakyvyn muodostumiseen. On tärkeää, että lapsen empatiakyvyn muodostumista lähdetään muokkaamaan jo varhaisessa vaiheessa ja ihmissuhteiden kautta. Parasta tapa oppia empatiaa muita kohtaan, on saada sitä itse. Lapsi tarvitsee rajoja, mutta hänen tulee tuntea olevansa rakastettu ja

hyväksytty sellaisena kuin on. Näin lapsi voi oppia ihmisten moninaisuuden ja kokemat tunteet. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 172-173.)

5 LEIKKI

Leikki on kuviteltu maailma, jonka kautta voidaan heijastaa todellisia tapahtumia. Se on lapselle luontainen tapa toimia ja, jonka kautta hän jäsentää ympäröivää maailmaa sekä pyrkii ymmärtämään sitä. Se tekee lapselle mahdolliseksi asioita, joihin hän ei vielä muuten kykene. Leikki on myös kommunikaation keino, jolla lapsi on yhteydessä muihin ja ympäröivään maailmaansa. (Helenius & Lummelahti 2013, 87-88.)

Lapsi leikkii aina kun hänellä on siihen mahdollisuus. Hän nauttii leikistä ja hänellä on siihen vahva sisäinen motivaatio. Monipuolinen ympäristö ja välineet mahdollistavat erilaiset leikit, joissa lapsi voi kehittää huomaamattaan monia taitoja. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 201; Helenius & Korhonen 2008, 22.)

Leikkeihin sisältyy vahvasti mielikuvitus. Se on kykyä kuvitella asioita ja tapahtumia. Tunteilla on merkittävä osansa mielikuvituksessa. Aikuisen tulee ruokkia lapsen mielikuvitusta erilaisilla leikkiympäristöillä. (Sääkslahti 2015, 100-101.)

5.1 Leikin merkitys ja vaiheet

Leikillä on suuri merkitys lapsen kehitykseen. Lapsi kehittyy leikkiessään kokonaisvaltaisesti, mutta myös leikit muuttavat muotoaan lapsen kehittyessä. Leikkien kautta pystymme havaitsemaan, missä kehitysvaiheessa lapsi on. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 199-200; Nurmi ym. 2009, 57.) Lapsi oppii leikkiessään niin itsestään, ympäristöstään kuin toisistakin (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 201).

Lapsi luo suhteita toisiin leikin kautta. Lapsen leikkitaidot ovat tärkeässä osassa näiden suhteiden muovautumisessa. Leikkitaitoihin vaikuttaa lapsen idearikkaus, kuinka

lapsi pystyy kehittämään leikkiä ja viemään sitä eteenpäin. (Helenius & Lummelahti 2013, 90.) Leikki heijastaa lapsen sosiaalisia taitoja, mutta ennen kaikkea kehittää niitä. Leikin kautta voidaan lapsen muodostaa myös luottamussuhde. Jos lapsi ei muuten pysty olemaan kontaktissa aikuiseen, leikki toimii tällöin kommunikoinnin välineenä. Lapsi voi leikkiessään vapautua estoista ja huomaamattaan keskustella asioista. Leikkiä voidaankin käyttää lapsen kehityksen, kasvatuksen ja opetuksen lisäksi kuntoutuksen välineenä. (Nurmi ym. 2009, 62-63.)

Lasten leikit rakentuvat vaihteittain ja ne muodostuvat erilaisia tapoja sekä materiaaleja käyttämällä. Leikkien lajittelu auttaa aikuista hahmottamaan lapsen sekä tämän leikkien kehitystä. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 204.)

5.1.1 Esineleikit

Lapsen kolmen ensimmäisen vuoden leikit ovat pääasiassa esine- ja toimintaleikkejä. Lapsi liikkuu paljon, leikit ovat lyhytkestoisia ja vaihtuvat nopeasti. (Nurmi ym. 2009, 57; Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 201.) Lapsi leikkii ensimmäiset leikkinsä yhdessä aikuisen kanssa. Pienen vauvan kanssa touhuttaessa, aikuinen voi lorutella, lauleskella ja hyppyytellä lasta. (Helenius & Korhonen 2013, 61.) Lapsen oppiessa tarttumaan esineisiin, hän tutkii niitä heiluttelemalla, koputtelemalla, kääntelemällä sekä laittamalla niitä suuhunsa. Tämä auttaa häntä ymmärtämään niiden ominaisuuksia ja toimintatapoja. (Nurmi ym. 2009, 57.) Ympäristö houkuttelee lapsen liikkeelle, jolloin mahdollisuus tutkia sekä tutustua esineisiin ja asioihin kasvaa (Helenius & Lummelahti 2013, 68). Ensimmäisen ikävuoden loppupuolella lapsen toiminnot ovat tietoisia. Esineet alkavat löytää oman paikkansa ja käyttötarkoituksensa. Lapsi myös pyrkii yhdistelemään asioita ja esineitä. (Nurmi ym. 2009, 57.) Silmän ja käden yhteistyö on edellytys tälle ja kehittyy koko ajan lapsen käsitellessä esineitä (Helenius & Mäntynen 2002, 136). Samalla lapsen koko kehon hallinta kasvaa, hänen alkaessaan tutustua erilaisiin esineisiin ja tapoihin käyttäen niitä (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 201). Aikuinen on vielä tässä vaiheessa vahvassa osassa leikkiä. Lapsi tarvitsee esineiden käyttötarkoituksia ymmärtääkseen esimerkkejä, joiden kautta hän jäljittelee toimintaa. Leikin kautta lapsi opettelee myös puhetta. Lapselle on luontaista äänтелеhtiä leikkiessään. Samalla lapsi alkaa

sanoa ensimmäisiä sanojaan, jotka kuvaavat yleensä esineitä ja asioita sekä tekemisistä. (Helenius & Lummelahti 2009, 74-76.)

Symbolinen leikki alkaa noin toisen ikävuoden aikana. Lapsi kohdistaa toimintaansa ensin itseensä ja tämän jälkeen toisiin. Näille leikeille on ominaista, että lapsi opettelee toimintoja erilaisten esineiden kautta. Lapsi voi antaa esineille uuden merkityksen. Lapsella on tilanteista mielikuva, jonka kautta hän rakentaa leikkiä. (Helenius & Mäntynen 2002, 138.) Symbolisten leikkien kautta, lapsi voi toteuttaa itseään sellaisissa asioissa, joita hän ei muuten kykenisi tekemään. Tällä onkin tärkeä emotionaalinen kehitystehtävä. (Nurmi 2009 ym. 58.) Tässä vaiheessa lapset leikkivät rinnakkaisleikkejä muiden lasten kanssa. Lapsella on oma leikkinsä, mutta yhteiselo toisten kanssa on tärkeää. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 205; Helenius & Lummelahti 2013, 78.) Rinnakkaisleikkien leikkiminen yhteistoiminnassa ja toisten toimintojen jäljitteleminen on edellytys lasten keskinäiselle vuorovaikutukselle (Helenius & Mäntynen 2002, 152).

5.1.2 Rakenteluleikit

Lapsi aloittaa rakenteluleikit opittuaan esineiden käyttötarkoituksia. Rakenteluleikit vaativat hienomotorisia taitoja ja hahmottamista. (Nurmi ym. 2009, 59; Helenius & Lummelahti 2013, 135-136.) Pienen lapsen rakentaminen alkaa hiekkakakkujen tekemisellä ja palikoista tornien rakentamisella. Esineet ja materiaalit ovat ensin varsin isoja, sillä niitä on helpompi käsitellä. Lapsen hienomotoristen taitojen kehittyessä, hän pystyy käsittelemään pienempiä esineitä ja materiaaleja. Rakentelumateriaaleina voidaan käyttää, mitä vain ympäristöstä löytyvää. (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 205.)

Lapset voivat rakentaa niin yhdessä kuin erikseen. Rakenteluleikit kehittävät hienomotoristen taitojen lisäksi materiaalien tuntemusta, pitkäjänteisyyttä, tarkkaavaisuutta, luovuutta, kekseliäisyyttä sekä tilan ja suhteiden ymmärtämistä. (Nurmi ym. 2009, 59.)

5.1.3 Roolileikit

Kolmannen ikävuoden aikana lapsi alkaa leikkiä roolileikkejä, jotka etenevät vaiheittain (Nurmi ym. 2009, 61). Roolileikeissä lapsi kehittää mielikuvitusta, oman toimintansa hallintaa ja suunnittelua. Lapsen persoona muovautuu erilaisten roolien kautta sekä kehittää kouluvalmiuksia. (Helenius & Lummelahti 2013, 89-90.) Näitä valmiuksia lapsi kehittää keskittyessään leikkiin. Tällöin hän jättää huomioimatta muita ulkoisia houkutuksia. Tämä kehittää hänen motivaatiotaan asioiden toteuttamiseen. Roolileikeissä lapsen käsitys toisen ihmisen näkökannasta laajenee. On eri asia esittää lääkäriä kuin potilasta. Lapsen alkaessa yhdistää erilaisten välineiden käyttömahdollisuuksia, hänen ajattelunsa ja mielikuvituksensa käyttö kehittyy. Roolileikeissä korostuu tietyt säännöt, jotka leikkijöiden tulee ottaa huomioon. Lapsen tulee pystyä säätelemään itseään, jotta leikkiminen onnistuu. Myös yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot kehittyvät (Nurmi ym. 2009, 61). Nämä ovat taitoja, joita lapsi tulee tarvitsemaan koulumaailmassa. (Helenius & Korhonen 2008, 111-112.)

Lapsi käsittelee leikeissä erilaisia tunteita ja näkee oman toimintansa vaikutuksia kanssa leikkijöissä (Karling, Ojanen, Siven, Vihunen & Vilen 2009, 203). Kolmevuotiaana roolileikit ovat vielä lyhyitä tapahtumasarjoja, joihin lapsi tarvitsee vielä paljon aikuisen apua. Leikkien suunnittelu on vielä vähäistä. (Nurmi ym. 2009, 61.) 4-vuotiaana lapsi alkaa omaksua rooleja. Hänelle on tärkeää uppoutua rooliin koko kehollaan. Roolia rakennetaan asusteiden ja välineiden kautta. Ne tukevat lapsen mielikuvaa siitä, millainen rooli on kyseessä. (Helenius & Lummelahti 2013, 93.) 3-4 vuoden iässä lapsi alkaa leikkiä yhteisleikkejä, jolloin leikki rakentuu monen lapsen kesken (Dunderfelt 2011, 79). Viisivuotias osaa jo melko hyvin kehitellä oman leikkinsä kulkua. Hän luo ja kehittää enemmän itsenäisesti leikkiin tarvittavia paikkoja ja kohteita sekä lapsi kaipaa leikkiinsä laatua. (Helenius & Lummelahti 2013, 98-99.) Kuusivuotias suunnittelee leikkiään ja tulee tietoisemmaksi omasta roolistaan ryhmässä. Luovuus ja normit näkyvät leikeissä vahvasti. Asiat ja toiminnot halutaan leikissä toteuttaa niin kuin ne oikeassa elämässäkin menevät ja toteutuksessa voidaan käyttää monenlaisia keinoja, joita lapset soveltavat erilaisista materiaaleista. Lapset kykenevät sopimaan leikkijöiden rooleista ja ratkaisemaan ristiriitatilanteita. (Helenius & Lummelahti 2013, 100-102.)

Lapsen omaksuessa erilaisia rooleja, hän voi alkaa yhdistellä niitä erilaisiin taiteellisiin menetelmiin. Kirjallisuus ja sadut vaikuttavat vahvasti lapsen käsitykseen erilaisista rooleista. Lapsi samaistuu helposti erilaisiin satujen hahmoihin. Satujen kautta lapsi voi oppia paljon elämässä tarvittavia taitoja. (Helenius & Lummelahti 2013, 123.)

Satujen ja muun kirjallisuuden pohjalta voidaan rakentaa draamatuokioita, joissa lapset esittävät tarinan yhdessä. Lapset voivat kehittää draamatuokioita myös itsenäisesti. Olennaista on päättää teema, jonka mukaan toimitaan sekä roolit, juoni ja tapahtumat. Draamatuokio voidaan myös toteuttaa lasten itse keksimän tarinan pohjalta, jossa tapahtumat etenevät lasten ideoiden mukaan. Aikuinen toimii toiminnan ohjaajana. Draamaleikissä voi korostua myös pedagogisuus, jolloin aikuinen haluaa leikin kautta käsitellä tiettyjä teemoja lasten kanssa. (Helenius & Lummelahti 2013, 128-131; Karling, Ojanen, Sivunen, Vihunen & Vilen 2009, 206-207.)

Erilaisia rooleja voidaan esittää myös välineiden, kuten nukkejen ja lelujen avulla. Nukketeatteri on leikin muoto, jota lapset käyttävät paljon ja minkä seuraamisesta he nauttivat. Nukketeatteri voidaan rakentaa lavasteiden ympärille tai pelkistettyyn ympäristöön, jossa pääosassa ovat nuket. (Helenius & Lummelahti 2013, 132-134.) Erilaiset lavasteet kehittävät luovuutta ja kekseliäisyyttä, mutta pelkistetty ympäristö antaa mielikuvitukselle enemmän mahdollisuuksia. Näytelmien kautta voidaan käsitellä erilaisia teemoja ja tilanteita. Nukketeatterissa yhdistyy esittävä hahmo ja katsojan mielikuvitus. Seuratessaan esitystä katsoja voi sukeltaa kokonaisvaltaisesti esitettävään tarinaan. Erilaiset tunteet ovat vahvasti läsnä esityksissä ja lapsi voi kokea, kuinka vaikeistakin tilanteista voi selviytyä. Nukketeatterissa yhdistyy erilaiset taidet. Esityksen valmistamiseen käytetään kädentaitoja ja esitystä voidaan elävöittää musiikin avulla. (Baric 2009, 37-39.) Lapset voivat tehdä omia nukketeatteriesityksiä. Heidän voi olla aluksi vaikea keksiä, mitä hahmot sanoisivat ja tekisivät, siksi he tarvitsevat aikuisen ohjausta. (Helenius & Lummelahti 2013, 132-133.) Hahmon kautta lapsi voi ilmaista itseään tavoilla, joita ei muuten käyttäisi (Baric 2009, 38).

5.1.4 Sääntöleikit

Sääntöleikit yleistyvät 5-6 vuoden iässä. Lapselle on kehittynyt erilaisten roolileikien ja ympäristöön tutustumisen kautta käsitys tunteiden moninaisuudesta, odotuksista, vaatimuksista, velvollisuuksista sekä vastuista. Tässä vaiheessa lapsi alkaa ymmärtää sääntöjen merkityksen ja kykenee noudattamaan niitä. (Helenius & Lummelehti 2013, 158.) Lapsi on voinut tätä ennen leikkiä erilaisia sääntöleikkejä, mutta niiden ymmärtäminen on ollut vielä vaikeaa. Sääntöleikkejä ovat erilaiset pelit ja yhteisleikit, kuten liikuntaleikit. Sääntöleikeissä korostuu vuorottelu sekä kaava, jonka mukaan edetään. (Nurmi ym. 2009, 61.)

5.2 Leikin ohjaaminen

Varhaiskasvatuksessa henkilöstön tehtävä on luoda lapsen leikille puitteet, ohjata leikkiä tarvittaessa sekä huolehtia, että kaikilla on mahdollisuus osallistua leikkiin. Aikuisen tulee suunnitella lapsen leikkiä tavoitteellisesti, jotta sillä on mahdollisuudet kehittyä. Leikkihetkien havainnoiminen ja kirjaaminen auttavat hahmottamaan leikkitilanteita ja niiden kehittämistä. Lapsen ohjaaminen leikeissä on tärkeää. Aikuinen voi ohjata leikkiä sivusta tai olla leikissä mukana. (Opetushallituksen www-sivut 2017.)

Leikin ohjaaminen voi olla suoraa tai epäsuoraa ohjaamista. Epäsuorassa ohjaamisessa lapselle annetaan puitteet, jossa leikkiminen mahdollistuu. Lapselle tulee antaa aikaa ja rauhaa rakentaa leikkiä sekä riittävästi tilaa ja välineitä leikin luomiseen. Erilaisilla välineillä lapsi pystyy rakentamaan leikkiään monipuolisesti (Sääkslahti 2015, 101). Suorassa leikin ohjaamisessa autetaan lasta kehittämään leikin ideaa ja rooleja sekä pohtimaan millaisia välineitä lapsi leikissään tarvitsee. Tarkoituksena on, että lapsi oman mielikuvituksensa kautta kehittäisi itse leikkiä ja aikuinen vain antaisi eväät siihen. Jotta oikeanlaiset puitteet leikkiin ovat mahdolliset, aikuisen tulee tietää lapsen kehitysvaiheet. (Karling, Ojanen, Sivunen, Vihunen & Vilen 2009, 207-208.)

Leikin tulee olla tarpeeksi haastavaa lapselle, jotta hänen motivaatio leikkiä kohtaan säilyy ja hän voi oppia leikin kautta. Leikkiympäristön muokkaaminen lapsen kehityksessä on tärkeää. Aikuisen tehtävä on tukea lapsen leikkiä, jotta hän kykenee itsenäiseen leikkiin ja leikkimään toisten kanssa. Leikkiympäristön luomisessa aikuisen tulee pyrkiä siihen, että lapsi haastaisi itseään kokeilemaan uusia asioita. (Helenius & Korhonen 2008, 112-113.)

Leikin ohjaamisessa olennaista on, että lapselle annetaan mahdollisuus toteuttaa itseään kokonaisvaltaisesti ja he saavat tutustua ympäristöönsä monipuolisesti. Esimerkiksi lapselle lukeminen ja asioista keskusteleminen virittää lapsen mielikuvitusta, jolloin hän saa leikkeihinsä uusia ideoita sekä tämän kautta jäsentää myös ympäröivää maailmaa paremmin. (Karling, Ojanen, Sivunen, Vihunen & Vilen 2009, 208.) Metsä on todettu olevan ympäristönä lapsille idearikkain. Siellä lapsella on mahdollisuuksia toteuttaa itsenäisesti monia leikin lajeja. (Sääkslahti 2015, 100-101.)

Päiväkodin lapsiryhmät ovat varsin suuria. Lapsia saattaa olla lasten iästä ja muista rajoitteista riippuen päälle kymmenestä yli kahdenkymmenen. Lasten jakaminen pienempiin ryhmiin rauhoittaa lasten toimintaa ja mahdollistaa myös leikkirauhan sekä leikin ohjaamisen helpommaksi. Lasten jakamisessa tulee ottaa huomioon lapsiryhmän suhteet. On tärkeää, että lapset saavat leikkiä omien kavereidensa kanssa, mutta toisinaan on tärkeää sekoittaa lasten leikkikavereita, jotta jokainen lapsi pääsee leikkiin mukaan. (Helenius & Mäntynen 2002, 144; (Karling, Ojanen, Sivunen, Vihunen & Vilen 2009, 208.) Eri tiloissa pienemmissä ryhmissä toimiminen ehkäisee myös melun muodostumista, jolloin lasten on helpompi keskittyä. On tärkeää, että aikuinen ohjaa lapsen äänenkäyttöä, jotta melua ei senkään vuoksi pääse syntymään. Lapset saattavat helposti korottaa omaa ääntään, kun ympärillä on liikaa melua ja he eivät saa ääntään kuuluville. Näin syntyy noidankehä, johon aikuisen tulee puuttua. (Helenius & Lummelahti 2013, 82.)

Päiväkodin arjessa olisi tärkeää olla lapsille tarpeeksi leikkiaikaa niin sisällä kuin ulkonakin. Alle kolmevuotiailla leikki on vielä lyhytkestoista, mutta yli kolmevuotiaat leikkivät jo pitempiketoisia leikkejä. Lasten tulisi saada päättää leikki rauhassa ja heille tulisi antaa mahdollisuus leikkien jatkamiseen myöhemmin, niin että tarvit-

tavia välineitä ei tarvitse kerätä pois. (Karling, Ojanen, Sivunen, Vihunen & Vilen 2009, 208.)

Leikin seuraamisen ja ohjaamisen avulla saadaan selville lapsen kehitystaso, kuten kielenkäyttö, tilan hahmottaminen, liikkuminen sekä sosiaalinen kanssakäyminen toisten kanssa. Leikkien kautta voidaan tarkastella lapsen luovuutta sekä mielikuvituksen käyttöä. Lapsen leikeillä on hänelle henkilökohtainen yhteys, joten ne heijastavat meille lapselle emotionaalisesti tärkeitä asioita. Ne voivat kertoa lapsen ongelmista, kuten käyttäytymiseen liittyvistä häiriöistä. Esimerkiksi lapsen leikit voivat toistua aina samalla teemalla ja kaavalla, niissä voi esiintyä suoraa tai epäsuoraa aggressiota, lapsen ristiriitojen sietokyky voi olla heikko ja hänen voi olla vaikea ratkaista ongelmia. Aikuinen oppii tuntemaan lapsen tarpeita ja voimavaroja leikin seuraamisen kautta sekä hahmottamaan, kuinka lapsi lähestyy uusia tilanteita ja mitkä tavat tämän lapsen kohdalla voisi edistää hänen oppimistaan. Aikuisen ja lapsen suhde edesauttaa myös lapsen innostusta lähteä muodostamaan leikkiä yhdessä muiden kanssa. Siksi onkin tärkeää, että aikuinen osaa rohkaista ja tukea lasta. (Nurmi ym. 2009, 63-64.)

Juonelliset leikit heijastuvat todellisesta maailmasta ja auttavat lasta ratkaisemaan ongelmia. Ne laittavat lapsen pohtimaan leikeissään sitä, onko ongelma ratkaistavissa todellisuudessa samalla tavalla. Tästä aikuisen tulee keskustella lapsen kanssa. (Helenius & Korhonen 2008, 124.)

5.2.1 Leikin ohjaaminen ikävaiheittain

Alle kolmevuotiaat tarvitsevat paljon leikin ohjaamista. Ensimmäisen ja toisen ikävuoden aikana aikuinen vaikuttaa lapsen leikin muodostumiseen pääosin. Tässä iässä esineleikit ovat suuressa roolissa ja onkin tärkeää, että ne ovat helposti saatavilla omissa paikoissaan ja yhdessä aikuisen kanssa tutkitaan sekä kokeillaan, miten esinettä käytetään. (Karling, Ojanen, Sivunen, Vihunen & Vilen 2009, 208.) On tärkeää, että välineitä on useita, sillä lapsille on tyypillistä olla kiinnostunut samoista leluista kaverin kanssa. Toisinaan leluista tulee silti riitaa, joten aikuisen tulee olla ratkaise-

massa lasten välisiä konflikteja niin, että lapsikin ymmärtää, kuinka tilanteessa tulisi toimia. (Helenius & Mäntynen 2002, 148.)

Ensimmäisen ja toisen ikävuoden aikana lapsi on oppinut liikkumaan ja mahdollisuudet ympäristön tutkimiseen ovat lisääntyneet, joten tilan merkitys korostuu. Aikuisen tulee luoda mahdollisuudet liikkumiselle ja oman kehon kokonaisvaltaiselle käyttämiselle. Tässä vaiheessa lapselle on tyypillistä kantaa leluja mukanaan. Hänelle tuleekin antaa erilaisia mahdollisuuksia esineiden käsittelemiseen, niiden kantamiseen, kuljettamiseen, työntämiseen, vetämiseen, heittämiseen ja vierittämiseen. (Helenius & Mäntynen 2002, 146.)

Pienten lasten kanssa aikuinen voi ohjailla leikin kulkua sanoittamalla lapsen tekemiä asioita sekä esittämällä kysymyksiä, mitä lapsi tekee. Tämä auttaa lasta jäsentämään omaa toimintaansa sekä kehittämään lapsen puheen oppimista. Aikuinen voi olla myös aktiivisesti leikissä mukana, jolloin hän tekee omia ehdotuksiaan. Esimerkiksi keksimällä esineille uusia käyttötarkoituksia ja yhdessä lapsen kanssa kokeilemalla niitä. Aikuisen konkreettinen leikissä mukana oleminen voi edesauttaa muiden lasten mukaan tulemistä leikkiin. (Helenius & Mäntynen 2002, 150.) On kuitenkin tärkeää, että aikuinen ei ota liian suurta roolia. Lapsen tulee saada itse vaikuttaa leikin kulkuun ja halutessaan vaihtaa leikkiä. (Helenius & Mäntynen 2002, 152.)

Erityisesti pienten lasten on vielä vaikeaa löytää oikeita keinoja, joilla päästä mukaan kaverin leikkiin. Tällöin aikuisen tulee ohjata lasta, miten leikitään yhdessä ja kuinka mennä mukaan. Aikuisen on hyvä tiedostaa, että kieltojen ja käskyjen sijasta lapselle tulee esittää vaihtoehtoisia tapoja toimia. Lasta voi ohjeistaa tekemään yhdessä, odotamaan vuoroaan tai miettimään toista lelua tai tekemistä. (Helenius & Mäntynen 2002, 152-153.) Lapselle tulee toistuvasti jaksaa selvittää toimintamalleja, jotta tarvittavat säännöt tulee omaksuttua (Helenius & Lummelahti 2013, 78).

Yli kolme vuotiailla leikin suoranainen ohjaus jää vähemmälle. Lapset luovat pitkälti jo omat leikkinsä. (Karling, Ojanen, Sivunen, Vihunen & Vilen 2009, 208.) Aikuinen voi ohjata leikkijöitä käsittelemällä lasten kanssa leikin tärkeimmät tapahtumat ja ohjata lapsia toimimaan leikin jatkamiseksi. Lapsen leikki saa uusia ulottuvuuksia

lisäämällä vähitellen haasteita. Leikkiin alkaa tulla, enemmän tapahtumia, rooleja ja juonen käänteitä. (Helenius & Korhonen 2008, 113-114.)

Juonellista leikkiä voidaan lähteä lasten kanssa toteuttamaan ottamalla mallia satujen rakenteesta. Erityisesti klassisissa saduissa on nähtävissä toistuvia vaiheita. Ensiksi on olemassa jonkinlainen ongelma, toive tai puute. Tätä lähtee selvittämään henkilö, josta muodostuu tarinan sankari. Hän joutuu monenlaiseen kokeeseen ja voi saada tuekseen taikavoimia. Sankari voittaa esteitä ja taistelee saadakseen sen, minkä haluaa. Lopuksi häntä juhlitaan suurena sankarina. Sadun vaiheita ei kerrota lapsille, vaan ne toimivat aikuisen apuna lapsia ohjatessa. Aikuinen esittää kysymyksiä lapsille ja lapset ehdottavat juonen kulkua. Jokainen näistä kohdista on juonen kannalta tärkeä ja jännittävä ja siksi ne ovat mieleisiä lapsille. Jokaiseen lapsen ehdotukseen ei tarvitse suostua. Lasten kanssa yhdessä sovitaan juonen kulusta, sillä ehdotuksia voi tulla useita ja niistä tulee löytää sopivin. Leikin kehittyessä on tärkeintä muistaa, että lapsi nauttii leikistä. Hänelle mieluinen leikki tuo parhaat leikkikokemukset ja sen kautta oppimisen. (Helenius & Korhonen 2008, 115-116.)

5-vuotias lapsi hallitsee jo monenlaisia leikin muotoja. Lapset tekevät paljon ehdotuksia, miten leikki etenee, mutta leikin juoni voi olla vielä yksinkertainen. Lapset tarvitsevat tässä vaiheessa vielä ohjausta juonellisen leikin kehittämisessä ja kehittämiseen yhdessä kavereiden kanssa. Ohjauksessa korostuu lapsen mielikuvituksen liikkeelle saaminen ja lapsen kuvittelun tukeminen sekä suuntaaminen oikeaan toimintaan. (Helenius & Korhonen 2008, 114-115.)

Leikin ohjaamisessa korostuu myös sosiaalisten taitojen opettelu, lapsen alkaessa omaksua erilaisia mielikuvitus- ja roolileikkejä toisten lasten kanssa (Nurmi ym. 2009, 54). Omien tunteiden säätely ja oikeanlaisten toimintamallien omaksuminen ongelmatilanteissa vaatii vielä harjoittelua ja ohjausta. 5-6 vuoden iässä lapsi osaa jo melko sujuvasti sanoittaa omat tunteensa ja ratkaista ongelmatilanteita. (Mannerheimin lastensuojeluliiton [www-sivut](http://www.sivut) 2017.)

6 POHDINTA

Pohtiessani opinnäytetyöni aihetta ja suunnitellessani sitä, en aluksi huomannut, kuinka ajankohtainen aiheeni onkaan. Kiinnostukseni aiheeseen lähti omista lähtökohdistani sekä työssäni tehdyistä havainnoista. Lapsille asetetaan nykyään valtavasti tavoitteita ja odotuksia, mutta toisinaan unohtuu, miten lapsi parhaiten oppii. Leikki on lapselle luontaisin tapa oppia ja haluan omalla opinnäytetyölläni välittää leikin sekä erityisesti sen ohjaamisen tärkeyttä. Myös uuden varhaiskasvatussuunnitelman myötä leikin merkitystä on haluttu nostaa uudelleen esille.

Aiheen valinnan jälkeen pohdin, mikä olisi toimivin tapa saada aihe esille ja välitettävä sitä eteenpäin. Valitsin työni kohderyhmäksi varhaiskasvatuksen opiskelijat, jotka tänä keväänä lähtevät harjoitteluun varhaiskasvatuksen työkentille. Heidän opinnoissaan puhutaan leikistä ja leikin ohjaamisesta, mutta omalla työlläni haluan syventää heidän näkemystään sekä tarjota heille konkreettisia eväitä kentällä työskentelyyn. Koulusta saamme paljon teoretietoa työskentelymme tueksi, mutta on tärkeää, että sen tiedon osaa ja pystyy yhdistämään omaan työhönsä. Tarkoitukseni on, että opiskelijat saisivat hyödynnettyä opastani myös työelämässä valmistuttuaan ja luovat positiivista leikin kulttuuria erilaisissa työyhteisöissä.

Rajasin työni leikin ohjaamiseen päiväkodissa. Leikin mahdollisuudet ja tavoitteet ovat kuitenkin yleisiä ja niitä voi kuka tahansa lapsen kanssa leikkivä hyödyntää. Hienointa olisikin, että työni voisi antaa mahdollisimman monelle tietoa ja vinkkejä lasten kanssa toimimiseen sekä heidän leikkiensä rikastuttamiseen.

Lapsen kasvun ja kehityksen osa-alueet olivat mielestäni työni oleellisin osa. Jotta lapsi voi oppia uutta, täytyy hänen hallita tiettyjä taitoja ennen tätä. Siksi on tärkeää, että lapsi saa tarvitsemaansa tukea oikeaan aikaan. Aiheen tarkastelun ympäriltä nousi tärkeäksi seikaksi se, että leikin kautta lapsi luo kouluvalmiuksiaan ja opettelee tärkeitä taitoja elämän varrelle. Meillä varhaiskasvattajina on tärkeä rooli siinä, että lapsi saa tarvitsemansa tuen oppimiseen heti pienestä pitäen. Se luo edellytykset hänen elinikäiselle oppimiselleen sekä valmiuksia kohdata muita ihmisiä sekä uusia haasteita.

Ihmisen kehityksestä on olemassa monenlaisia teorioita ja samaa asiaa on voitu tarkastella erilaisin tavoin. Työni kannalta olikin tärkeää tarkastella teoriaa kokonaisvaltaisesti ja laatia siitä sellainen pohja, jossa näkyy selkeästi lapsen kehittyminen. Tätä kartoitusta tehdessäni myös oma näkemykseni selkiytyi. Tämä opinnäytetyö on ollut itselleni hyvin avartava ja opettava kokemus, josta koen saaneeni paljon.

Työssäni tulee vahvasti esille, kuinka suuri rooli leikin ohjaamisella on. Lapsi oppii leikin kautta valtavasti asioita ja aikuisella on oma osansa oppimisessa. Ohjaaminen ei ole vain sanallista ohjeistamista, kuinka leikissä edetään ja toimitaan toisten kanssa, vaan jo ympäristön luominen leikkiin sopivaksi vaikuttaa valtavasti lapsen edellytyksiin leikkiä. Aikuiset voivat omilla valinnoillaan vaikuttaa siihen, minkälainen ympäristöstä muokkautuu ja mitä lapsi voi siellä leikkiessään oppia. Leikin tulee kuitenkin olla lapselle mieleistä. Eihän kukaan haluaisi leikkiä tylsiä leikkejä. Haasteena onkin muokata ympäristöstä innostava, jossa myös leikin kautta voi oppia.

Leikkiympäristöissä ja välineissä korostui monipuolisuus. Tämä vaatii myös aikuiselta luovuutta. Päiväkodeilla on vuosittain määräraha, jonka perusteella voidaan hankkia uusia välineitä ja leluja. On kuitenkin tärkeää, että välineitä kehitellään myös itse ja hyödynnetään erityisesti kierrätystä. Monella meistä on kotonaan valtavasti ylimääräistä tavaraa, joista lapset voisivat saada leikkiinsä hyviä välineitä. Lapsen mielikuvitusta ja luovuutta haastetaan myös sillä, että käytetään eri käyttötarkoitukseen tarkoitettuja välineitä erilaisella merkityksellä.

Olen työskennellyt useammassa päiväkodissa, jotka ovat sijainneet erilaisissa ympäristöissä. Sijainti tuo oman rajoitteensa siihen, millä tavoin ympäristöä voidaan hyödyntää leikissä. Metsä nousi idearikkaudeltaan tärkeäksi leikkiympäristöksi ja niissä paikoissa, joissa ei esimerkiksi metsää voida hyödyntää, on tärkeää pohtia, miten saisimme luotua muuhun ympäristöön samanlaiset olosuhteet.

Päiväkodeissa työskennelleenä tiedän, että työ on usein hektistä ja lapsia on paljon. Aikaa leikkiympäristön luomiseen on vähän ja lasten leikkien suorainen ohjaaminen jää jalkoihin arjen muissa kiireissä. Siksi olisikin tärkeää saada arjesta kiireetöntä ja luoda lapselle mahdollisuus oppia hänelle tärkeitä taitoja itselleen ominaisella tavalla. Tämä haastaa päiväkodin henkilökunnan ja ylemmät tahot pohtimaan, mikä työ-

sämme lasten kanssa on tärkeintä sekä miten saamme kasvavat lapsiryhmät toimiviksi vai olisiko jokin muu keino saada ryhmistä pienempiä. Mielestäni tämä on leikin ohjaamisen kannalta mielenkiintoinen tutkimuskohde ja olisikin mielenkiintoista, jos tulevaisuudessa tutkittaisiin kasvaneiden ryhmäkokojen vaikutusta leikkiin.

Ryhmäkokojen kasvaessa tilat pysyvät useimmiten samoina, jolloin väistämättä myös leikkitilaa on lapsilla vähemmän. Lapset tarvitsevat hyvien leikkien luomiseen tilaa sekä rauhaa, joten on melko ristiriitaista kasvattaa ryhmäkokoja ja samalla uuden varhaiskasvatuslain myötä korostaa lasten leikkien merkitystä.

Opinnäytetyössäni jätin tarkoituksella pois erottelun tyttöjen ja poikien leikkeihin. Niitä sivuttiin osassa kirjallisuutta, mutta mielestäni on tärkeää, ettemme kategorisoi leikkejä sukupuolen mukaan. On totta, että lapsilla on taipumus kiinnostua omalle sukupuolelleen tyypillisistä leikeistä, mutta sitä ei tulisi leikin ohjaamisessa huomioida. Jo varhaiskasvatuksen tavoitteissa korostetaan lasten tasavertaista kohtelua ja jaottelu sukupuolen mukaan ei edistä sitä. Leikit lähtevät ensisijaisesti lapsen omasta mielenkiinnosta ja aikuinen voi ohjata lasta kokeilemaan myös muita leikkejä, jos se on lapsen kehityksen kannalta perusteltua.

Leikki ja sen ohjaaminen ovat hyvin laaja aihepiiri. Niiden tarkastelu ja avaaminen tarjoavat mahdollisuuksia monenlaiseen tutkimukseen. Halusin itse toteuttaa tästä aiheesta jotain käytännöllistä, mutta aiheita voi tarkastella monella eri tavalla. Olisi mielenkiintoista kuulla, miten esimerkiksi vanhemmat kokevat leikin päiväkodissa ja miten he haluaisivat sen näkyvän lapsensa arjessa sekä kaipaavatko vanhemmat vinkkejä lasten kanssa leikkimiseen kotona.

Mielestäni opinnäytetyöni kautta sain kiteytettyä oppaan muotoon sen, mitä sillä lähdin hakemaan. Kirjallisuuskatsauksen laatiminen opetti itseäni enemmän kuin ensin osasin olettaa ja koko työssäni näkyy ennen kaikkea se, kenelle, miten ja miksi me työtämme lastentarhanopettajana teemme.

LÄHTEET

- Alila, K. & Kinos, J. 2014. Katsaus varhaiskasvatuksen historiaan. Teoksessa Alila, K. ym. Varhaiskasvatuksen historia, nykytila ja kehittämisen suuntalinjat. Taustaineisto varhaiskasvatusta koskevaa lainsäädäntöä valmistelevan työryhmän tueksi. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö
- Anttila, R. ym. 2010. Persoonaa 2. Kehityspsykologia. Helsinki: Edita
- Baric, M. 2009. Nukketeatteri taidekasvatuksen ja leikin välineenä. Teoksessa Ruokonen, I., Rusanen, S. & Välimäki, A-L. (toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Yliopistopaino Oy
- Dunderfelt, T. 2011. Elämänkaaripsykologia. Helsinki: WSOYpro Oy
- Einon, D. 2002. Lapsen hoito ja kehitys. Terve, tyytyväinen ja tasapainoinen lapsi. Helsinki: Otava
- Fröbel seuran www-sivut 2017. Viitattu 20.2.2017.
<http://frobelseura.yhdistysavain.fi/friedrich-frobel/>
- Helenius, A. & Korhonen, R. 2008. Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja -kehitykseen. Helsinki: WSOY oppimateriaalit Oy
- Helenius, A. & Lummelahti, L. 2013. Leikin käsikirja. Juva: Bookwell 2013
- Helenius, A. & Mäntynen, P. 2002. Leikin aakkoset. Teoksessa Helenius, A., Karila, K., Munter, P. & Siren-Tiusanen, H. Pienet päivähoitossa. Alle kolmivuotiaiden varhaiskasvatuksen perusteita. Helsinki: WSOY
- Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin www-sivut 2017. Viitattu 31.1.2017.
http://www.hus.fi/sairaanhoito/sairaanhoitopalvelut/foniatria/lapsen_neuropsykologinen_arvio/kasien_hienomotoriikka/Sivut/default.aspx
- Huhtanen, K. 2005. Sosiaalinen vuorovaikutus perustuu onnistuneeseen kommunikatioon. Teoksessa Parkkinen, T. & Keskinen, S. (toim.) Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turku: Turun kaupungin painatuspalvelukeskus, 10.
- Hännikäinen, M. 2002. Pienten lasten konfliktit. Teoksessa Helenius, A., Karila, K., Munter, P. & Siren-Tiusanen, H. Pienet päivähoitossa. Alle kolmivuotiaiden varhaiskasvatuksen perusteita. Helsinki: WSOY
- Karling, M., Ojanen, T., Siven, T., Vihunen, R. & Vilen, M. 2009. Lapsen aika. Helsinki: WSOY oppimateriaalit Oy
- Kronqvist, E-L. & Kumpulainen, K. 2011. Lapsuuden oppimisympäristöt. Eheä polku varhaiskasvatuksesta kouluun. Helsinki: WSOYpro OY
- König, K. 2007. Lapsen kolme ensimmäistä vuotta. Tallinna: Raamatutrükikoja OÜ
- Mannerheimin lastensuojeluliiton www-sivut. 2017. Viitattu 29.1.
http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys

Nurmi, J-E. ym. 2009. Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki: WSOYpro Oy

Opetushallituksen www-sivut. 2017. Viitattu 31.1.2017.
http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus

Opetushallituksen www-sivut. 2017. Viitattu 31.1.2017.
http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/varhaiskasvatus/perusteet

Pulkinen, L. 2002. Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy

Rusanen, E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Porvoo: Bookwell Oy

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja

Siren-Tiusanen, H. 2002. Alle kolmivuotiaiden kehitys ja suotuisat varhaiskasvatuskäytännöt. Teoksessa Helenius, A., Karila, K., Munter, P. & Siren-Tiusanen, H. Pienet päivähoidossa. Alle kolmivuotiaiden varhaiskasvatuksen perusteita. Helsinki: WSOY

Sääkslahti, A. 2015. Liikunta varhaiskasvatuksessa. Juva: Bookwell Oy

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen www-sivut. 2017. Viitattu 29.1.2017.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastenneuvolasikirja/ohjeet-ja-tukimateriaali/metodit/psykososiaalinen-kehitys/vavu>

Varhaiskasvatuslaki 19.1.1973/36 muutoksineen.

Leikin varjolla

-opas 1-6-vuotiaan lapsen leikin ohjaamiseen päiväkodissa

Lukijoille

Leikki on lapselle ominainen tapa oppia ja omaksua ympäröivää maailmaa. Leikkiesseen lapselle avautuu lukemattomia mahdollisuuksia toteuttaa itseään ja kokeilla asioita, joihin ei vielä välttämättä muuten kykenisi. Leikin kautta lapsi luo suhteita ja opettelee toimimaan muiden kanssa.

Meidän aikuisten tehtävä on luoda lapselle mahdollisuus leikkiin. Vaikka lapselle leikkiminen on luontaista, hän tarvitsee siihen oikeanlaisen ympäristön ja ohjausta, jotta leikki saisi uusia ulottuvuuksia ja auttaisi lasta ymmärtämään maailman monimuotoisuutta.

Tässä oppaassa käydään läpi, miksi leikin ohjaaminen on tärkeää, mitä voimme sen kautta lapsesta oppia, millainen on leikkiin innostava ympäristö ja miten lapsen ikä ja kehitystaso tulee huomioida leikin ohjaamisessa.

Tekijä: Eveliina Metsäranta

kevät 2017

Kuvat opasta varten on otettu Sampaanalan päiväkodissa

ja suostumus lasten kuvien julkaisemiseen on saatu lasten huoltajilta.

Sisällys

Leikin ohjaamisen merkitys	4
Leikkiin innostava ympäristö.....	5
1-2-vuotias leikkiin tutustuja.....	7
3-4-vuotias innokas leikkijä	9
5-6-vuotias leikin taitaja	11
Lähteet.....	14

LEIKIN OHJAAMISEN MERKITYS

Leikki auttaa lasta oppimaan asioita. Leikkiessään lapsi pääsee osalliseksi asioihin, joita hänen voi olla muuten vaikea ymmärtää. Leikin kautta voidaan rakentaa lapselle sellainen maailma, jossa hänen on hyvä opetella tarvittavia taitoja sekä yhdessä elämistä toisten kanssa. Kuvitteellisessa ympäristössä lapsi voi harjaannuttaa sellaisia asioita, joita hän ei muuten uskaltaisi tehdä. Näin ollen lapsi saa onnistumisen kokemuksia ja kasvattaa itseluottamustaan, mikä auttaa häntä kokeilemaan asioita myös oikeassa elämässä.

Lapsi harjoittelee leikkiessään huomaamattaan monia taitoja. Erilaisten leikkien kautta lapsen motoriikka kehittyy, tieto itsestä ja omista taidoista kasvaa sekä sosiaaliset taidot kehittyvät muiden kanssa toimiessa.

Lapsen leikkiessä aikuinen voi saada valtavasti tietoa lapsesta. Lapsen leikkien kautta voidaan hyvin arvioida, missä vaiheessa kehitystä lapsi on. Leikeissä korostuu lapsen kielelliset taidot, liikkuminen, tilan hahmottaminen sekä toisten kanssa toimiminen. Lasten leikeistä voimme tehdä päätelmiä hänen luovuudestaan sekä mielikuvituksen käytöstä. Leikit heijastavat monesti myös lapselle tärkeitä asioita, joten ne antavat meille tärkeää tietoa siitä, mistä lapsi on tällä hetkellä kiinnostunut. Lapsen leikit voivat kertoa meille myös, jos lapsella on hätä. Leikit voivat ilmentää niitä tilanteita, joita hän on joutunut kohtaamaan tai tunnetiloja, joiden kanssa lapsi kamppailee.

Vaikka lapselle leikkiminen onkin luontaista, lapsi ei aina osaa suunnata leikkiään oikeaan suuntaan ilman ohjausta. Ohjaus muuttaa muotoaan lapsen kehittyessä.

Pääsääntöisesti mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä enemmän hän tarvitsee ohjausta. Lapsen leikkitaitojen kehittyessä lapsi osaa kehittää omia leikkejään yhä enemmän, mutta yhteisleikkien lisääntyessä lapsi tarvitsee ohjausta yhdessä toisten kanssa toimimiseen ja leikkien syventämiseen. Lasten leikkien ohjaaminen ei ole vain suoraa sanallista ohjaamista, vaan myös leikkiympäristön luomista leikkiin innostavaksi oppimisympäristöksi.

Lapsen leikillä ja sen kautta oppimisella on suuri merkitys kouluvalmiuksien kehitymisessä. Aikuisen ohjauksella lapsen elinikäisen oppimisen edellytykset kasvavat ja valmiudet kohdata muita ihmisiä sekä uusia asioita kasvavat.

LAPSEN LEIKKIESSÄ

- Lapsi oppii asioita itsestään ja ympäristöstä
- Harjaannuttaa monia taitoja
- Näemme lapsen kehitystason
- Korostuu lapsen kielelliset taidot, liikkuminen, tilan hahmottaminen sekä toisten kanssa toimiminen
- Lapsi avaa omaa sisäistä maailmaansa
- Voimme arvioida lapsen luovuuden ja mielikuvituksen käyttöä
- Kouluvalmiudet kehittyvät

LEIKKIIN INNOSTAVA YMPÄRISTÖ

Lasta innostava ympäristö auttaa lasta luomaan ja kehittämään leikkejä. Lasta havainnoimalla ja lasten mielipiteitä kuuntelemalla, voimme muokata ympäristöstä heitä kiinnostavan.

Päiväkodissa aikuiset vaikuttavat pitkälti siihen, millaisia välineitä ja materiaaleja löytyy sekä miten ne ovat esillä. Aikuisen tulee välineitä ja materiaaleja valitessaan ottaa huomioon lapsen kehitystaso. Hän voi omilla valinnoillaan vaikuttaa siihen, mitä lapsi leikkiessään samalla harjaannuttaa. Kehitystason mukaiset välineet myös motivoivat lasta leikkiin, sillä näin hän kokee leikin tarpeeksi haasteelliseksi.

Välineiden ja materiaalien esillä oleminen vaikuttaa paljon siihen, mitä lapsi leikkii. Kun ympäristöstä tehdään leikille houkutteleva ja tavarat ovat saatavilla, lapsen on helppo alkaa kehittää leikkiään.

Erilaisille leikeille voidaan luoda oma tilansa ja yhdessä lasten kanssa voidaan suunnitella, mitä tilaan tarvitaan. Esimerkiksi kotileikissä roolivaatteiden asettelu, pöydän kattaminen ja nukkejen asetteleminen puettuna voivat innostaa lasta kehittämään leikkiä.

Leikkiympäristössä ja välineissä korostuu monipuolisuus. Leikkeihin tulee vaihtuvuutta, kun välineitä ja materiaaleja vaihdellaan vuoden aikana. Isompien lasten kanssa voidaan yhdessä miettiä, minkälaiset asiat heitä kiinnostavat tällä hetkellä ja erilaisia materiaaleja käyttämällä voidaan rakentaa heille uudenlainen leikkialue. Pienten lasten kohdalla korostuu havainnoiminen. Lapsia seuraamalla, saamme tietoa heidän mielenkiinnonkohteistaan.

Lapsen tulee saada leikkiä niin sisällä kuin ulkonakin. Leikit ulkona antavat lapselle eri tavalla mahdollisuuden kehittää itseään. Luonto tarjoaa lapselle monenlaisia materiaaleja leikkiin. Luonnon omat materiaalit, kuten hiekka, vesi ja lumi luovat lasten leikeille uudenlaisen ympäristön. Luonnon muista materiaaleista, kuten kepeistä ja kivistä lapsi voi rakentaa erilaisia leikkivälineitä.

Lapsen luovuus ja mielikuvitus pääsevät valloilleen, kun hänelle annetaan tilaa rakentaa leikkiään. Erilaisia leikkejä tulee voida yhdistellä ja rajoja rikkoa.

Lapsi tarvitsee myös aikaa ja rauhaa rakentaakseen leikkiä. Aikuisen tulee huomioida tämä tiloja ja toimintaa suunniteltaessa.

Innostava leikkiympäristö innostaa lasta leikkimään toisten lasten kanssa, jolloin vuorovaikutuksellisuus ja yhteistyötaidot ke-

hittyvät. Välineillä ja ympäristöllä mahdollistetaan se, että kaikille leikkijöille on tilaa ja paikkansa leikeissä.

Lapsi tarvitsee kannustusta ja kehuja myös leikkitilanteissa. Lapsi uskaltaa tutustua ympäristöönsä ja kokeilla uusia asioita, kun hän kokee olonsa luottavaiseksi ja saa toimia omalla tavallaan ja tulee hyväksytyksi omana itsenään.

LEIKIN OHJAAJA

- Luo lapselle mahdollisuudet leikkiin erilaisilla ympäristöillä ja välineillä
- Kierrätysmateriaalit käyttöön
- Ole esimerkki
- Haasta lasta kokeilemaan uutta
- Kannusta, kehu ja ole läsnä

INNOSTAVA LEIKKIYMPÄRISTÖ

- Monipuolinen
- Erilaisia leikkiympäristöjä ja materiaaleja
- Leikkiin sopivat välineet
- Antaa leikille aikaa ja rauhaa
- Leikkiin on tarpeeksi tilaa
- Rikkoo rajoja ja antaa mahdollisuuksia
- Kannustaa lasta haastamaan itseään
- Edistää yhdessä leikkimistä

1-2-VUOTIAS

Lapsi tarvitsee paljon aikuisen läsnäoloa. Hänellä on kova halu tutkia ympäristöä, mutta aikuisen läheisyys ja syli ovat vielä tärkeitä. Kun lapsella on turvallinen olo ja luottamus aikuisen tukeen, hän voi rauhallisin mielin tutustua ympäristöön.

Ympäristöään havainnoimalla lapsi muodostaa asioista ja esineistä mielikuvia sekä yhdistelee niitä toimintaansa. Lapselle tulee antaa aikaa asioihin tutustumiseen. Hänen toiminnassaan korostuu toistojen määrä. Lapsen muisti kehittyy samalla hänen harjoittellessaan asioita.

1-2-vuotiaan tärkeimpiä kehitystehtäviä on puhumaan oppiminen. Lapsi ymmärtää jo hyvin puhetta ja saattaa sanoa jo muutamia sanoja. Ensimmäiset sanat koostuvat substantiiveista ja verbeistä. Vähitellen lapsi kartuttaa sanavarastoaan ja alkaa yhdistellä sanoja lyhyiksi lauseiksi.

Lapsi nauttii loruttelusta, musiikista ja kirjojen katselusta. Hän osoittelee kirjoista asioita ja haluaa tietää, mitä ne ovat. Näin lapsi harjoittaa samalla kielen kehitystään.

Lapsen käsitys itsestään kasvaa hänen toimiessaan ja muistin kehittyessä. Lapsen oppiessa puhumaan, hän alkaa ymmärtää sanojen sinä ja minä merkityksen. Toisen ikävuoden lopulla lapsi alkaa tunnistaa itsensä peilistä.

Lapsi alkaa tutustua myös ikätovereihinsa. He ovat kiinnostuneet toisista lapsista ja oppivat paljon seuratessaan toistensa touhuja. Lapset leikkivät rinnakkaisleikkejä, joissa heillä on omat leikkinsä samassa tilassa. Toisinaan lapset voivat innostua yhteiseen hassutteluun, kuten piiloteluleikkiin tai juoksentelemaan yhdessä. Lähestyessään kolmatta syntymäpäiväänsä lapsi kiinnostuu yhä enemmän kavereista ja toisen kanssa touhuaminen on päivä päivältä tärkeämpää.

1-vuotias lapsi on todennäköisesti ottanut jo ensimmäisiä askeleitaan joko tuettuna tai ilman. Seuraavan vuoden aikana käveleminen vakiintuu ja kolmannen vuoden lopulla lapsi on jo vauhdikas temmeltäjä, joka osaa jo juosta, hyppiä, kiivetä rappusia ja potkia palloa.

Käden ja silmän yhteistyö alkaa kehittyä jo ennen ensimmäistä ikävuotta. 1-vuotias osaa tarttua esineisiin ja siirrellä niitä kädestä toiseen. Seuraavaksi lapsi oppii heittämään esineitä ja yhdistelemään niitä toisiinsa.

Lapsen lähestyessä kolmatta ikävuotta hän alkaa irtautua aikuisesta. Lapsi ymmärtää olevansa erillinen pieni ihminen. Lapsi haluaa olla aikuisen kaltainen, mutta omat halut voivat olla ristiriidassa tämän kanssa. Aikuisen jäljitteleminen on kuitenkin vielä tärkeää. Se kehittää lapsen

mielikuvitusta ja auttaa häntä kehittämään juonellisia leikkejä.

LEIKKIIN TUTUSTUJA

1-2-vuotiaat leikkivät esine- ja toimintaleikkejä, joissa he tutustuvat esineisiin ja siihen, miten niitä käytetään. Lapsi tarvitsee paljon aikuisen ohjausta ja esimerkkiä. Lapsi tutustuu leluihin parhaiten, kun ne ovat hänen saatavillaan. Yhdessä aikuisen kanssa voidaan tutkia, miten lelua käytetään ja mitä sillä tehdään. Lapsi seuraa myös muiden lasten esimerkkiä.

Lapsen leikeissä korostuu lelujen merkitys. He tarvitsevat erilaisia välineitä, jotta voivat yhdistellä erilaisia toimintoja mielessään. Esineiden ja leikin kautta lapsi opettelee sanoja. Tämän vuoksi on tärkeää, että aikuinen sanoittaa lapsen toimintaa ja nimeää esineitä ääneen. Aikuinen voi ottaa toimintaan mukaan erilaisia loruja ja laululeikkejä, jotka edistävät lapsen kielenkehitystä.

1-2-vuotiaalla leikit ovat lyhytkestoisia ja vaihtuvat usein. Lapsi tarvitsee paljon leikkitilaa, sillä hän liikkuu mielellään. Lapsesta on mukava kantaa esineitä mukanaan. Lapsen motoriikkaa tukee se, että hänellä on erilaisia välineitä, joilla he voivat kuljettaa, työntää, vetää, heittää tai vierittää esineitä.

Lapsen leikkitaidot kehittyvät hänen mielikuviansa kautta. Lapsen silmän ja käden yhteistyötä kehittää erityisesti rakenteluleikit. Hän rakentaa mielellään torneja ja tykkää yhdistellä esineitä toisiinsa.

Lapsi yhdistelee erilaisia toimintoja ja esineitä, jolloin leikissä yhdistyy tarkoituksellisuus. Hän leikkii mielellään leikkejä, jotka ovat päivittäin läsnä hänen omassa elämässään. Esimerkiksi kotileikit ovat tärkeitä, sillä niissä lapsi saa harjoitella asioita, joita aikuisetkin päivittäin tekevät heidän ympärillään ja heidän kanssaan.

Lapset ovat usein kiinnostuneita samoista leluista, joten leluja tulee olla riittävästi. Toisinaan lapset saattavat kuitenkin nahistella samoista leluista. Lapsi ottaa helposti toisen kädestä ja toinen voi vastata tilanteeseen lyömällä. Lapsi tarvitsee aikuisen apua tilanteen selvittämiseen. Lapselle täytyy opettaa, miten tilanteissa tulee toimia. Jo pieni lapsi pystyy aistimaan toisen tunteita ja onkin tärkeää sanoittaa lapselle, miltä toisesta tuntuu. Lasta ohjatessa tulee kiinnittää huomiota liialliseen kieltämiseen tai jos kielletään, tulee lapselle perustella kieltö. Lasta auttaa

1-2-VUOTIAS

- Tarvitsee paljon aikuisen ohjausta
- Esineiden merkitys suuri
- Toiminnoissa korostuu toistuvuus
- Loru, kirjat ja musiikki tärkeitä kielenkehityksen kannalta
- Leikit lyhytkestoisia
- Liikkuu paljon
- Rinnakkaisleikkiä toisten lasten kanssa

enemmän, kun hänelle kerrotaan, mitä saa tehdä ja häntä johdatellaan toisen toiminnan tai esineen pariin.

3-4-VUOTIAS

Kolmevuotiaalla minäkuva on muodostunut melko pysyväksi. Minäkuva kehittyy koko eliniän, mutta perusta sille on jo luotu. Lapsi ymmärtää olevansa oma persoonansa, mutta tarvitsee vielä aikuisen huomiota ja läsnäoloa.

Lapsi tutkii ja kokeilee edelleen mielellään asioita. Hän pystyy kuitenkin keskittymään asioihin jo pidemmän aikaa. Lapsi pystyy painamaan eri tavalla asioita mieleensä, jolloin hän samalla kehittää muistiaan. Hän on utelias ja kyselee paljon ymmärtääkseen asioita.

Lapsen sanavarasto on jo melko laaja ja lauseet löytävät oikean rakenteen. Lapsen kielellistä kehitystä edistää erilaiset lorut, laulut ja sanaleikit. Myös kirjat ja sadut tulevat tärkeämmiksi kielen ja mielikuvituksen kehittämisessä.

3-4-vuotias opettelee sääntöjä ja rajoja. Hän pyrkii toimimaan niiden arvojen ja normien mukaisesti, jotka yhteiskunnassamme ja kulttuurissamme valitsee. Lapselle tulee tärkeämmäksi oman sukupuolensa edustaja, kun hän yrittää hahmottaa paikkaansa maailmassa.

Kavereiden merkitys korostuu ja lapsi toimii mielellään oman ikäistensä kanssa. Yhdessä kavereiden kanssa opetellaan tärkeitä sosiaalisia taitoja, kuten yhdessä toimimista, sääntöjä ja erilaisia rooleja. Lapset antavat herkästi palautetta toisilleen, mikä vahvistaa lapsen käsitystä itsestään.

3-4-vuotias osaa jo monia motorisia taitoja. Hän ajaa kolmipyöräisellä, hyppii tasajalkaa ja neljän vuoden iässä jo yhdellä jalalla. Juokseminen on sujuvaa ja lapsi kiipeää jo rappusia vuoroaskelin. Lapsi alkaa harjoitella vaativampia lajeja, kuten luistelua ja hiihtämistä.

Hienomotoriset taidot kehittyvät koko ajan lapsen oppiessa uusia asioita. Lapsi osaa jo pukeutua sekä riisuutua itse. Lapsi harjoittelee vetoketjun kiinni laittamista ja nappien kiinnittämistä. Hän osaa jo koota erilaisia rakennelmia sekä käyttää saksia.

INNOKAS LEIKKIJÄ

3-4-vuotias leikkii mielellään. Kaverit alkavat kiinnostaa koko ajan enemmän ja yhteisleikit toisten kanssa lisääntyvät. Lapsi kiinnostuu erilaisista rooleista ja alkaa leikkiä roolileikkejä. Roolileikeissä lapsen mielikuvitus kehittyy. Hän suunnittelee omaa toimintaansa ja opettelee hallitsemaan sitä. Roolileikit muovaavat erityisesti lapsen persoonaa. Lapsen käsitys itsestään kasvaa. Lapsi opettelee myös erilaisia tunteita roolien kautta. Kavereiden kanssa leikkiessä lapsi harjoittelee yhteistyö- ja vuorovaiikutustaitoja ja voi heijastaa oman toimintansa vaikutuksia toisissa.

3-vuotiaalla roolileikit ovat vielä lyhytkestoisia ja melko suunnittelemattomia. Lapsi tarvitsee vielä aikuisen apua roolien kehittämisessä. 4-vuotias omaksuu jo rooleja ja nauttii, kun saa heittäytyä rooliin kunnolla. Hän rakastaa erilaisia asusteita ja haluaa näin tukea mielikuvaansa oikeanlaisesta hahmosta. Aikuisen tehtävä onkin mahdollistaa roolit erilaisilla vaatteilla ja muilla välineillä. Lapset voivat yhdessä aikuisen kanssa osallistua tarvittavien materiaalien tekemiseen. Leikkiympäristön luomiseen voidaan käyttää monenlaisia välineitä, kuten vanhoja vaatteita, muita tekstiilejä ja astioita. Eläinrooleihin voidaan yhdessä lasten kanssa askarella eläinpäähineet.

Erilaiset sadut ja esitykset auttavat lasta kehittämään erilaisia rooleja. Lapsi samaistuu helposti sadun hahmoihin ja haluaa olla tämän kaltainen. Satujen lukeminen ja erilaiset tuokiot, kuten nukketeatteri ja omien näytelmien tekeminen rikastuttavat lasten leikkejä. Näistä lapsi voi saada ideoita oman leikin kehittämiseen. Saduissa ja teatteriesityksissä on aina jonkinlainen tema, jonka kautta opetellaan tärkeitä tietoja ja taitoja. Aikuisen voi käyttää roolileikkiä ohjatessaan apuna klassisen sadun piirteitä.

3-4-VUOTIAS

- Kiinnostus kavereista
- Yhteiset roolileikit
- Leikkiympäristön luominen yhdessä aikuisen kanssa
- Sadut ja teatteri
- Hienomotoriikan kehittäminen rakentelu- leikeillä

Juonellisen leikin tukeminen

Aikuinen johdattelee lapsia ideoimaan juonta. Yhdessä lasten kanssa sovitaan:

- Päähenkilö tai -henkilöt
- Ongelma, toive tai puute, joka tulee selvittää
- Miten selvitetään ja mitä tarvitaan
- Muut roolit: keitä muita henkilöitä leikissä esiintyy

Roolileikkien kautta lapsi voi käydä läpi tilanteita, joita ei muuten uskaltaisi tai pystyisi tekemään. Erityisesti esineillä roolien esittäminen voi auttaa lasta hahmottamaan ulkopuolisen silmin, miltä jokin vaikea tilanne on tuntunut. Esimerkiksi kahden lapsen välille on voinut tulla riitaa leikeissä. Lapsille havainnollistetaan tilanne kahden nukan avulla, jossa toinen esittää toista lasta ja toinen toista. Nyt lapset voivat tilanteen ulkopuolelta miettiä, miten tilanne meni ja missä kohdassa olisi voinut tehdä jotain toisin.

sin.

3-4-vuotiaalla rakenteluleikit ovat monipuolistuneet ja lapsi pystyy rakentamaan jo esittäviä asioita. Lapsi kehittää rakennellessaan tarkkaavaisuuttaan, kekseliäisyyttään ja luovuuttaan. Erilaiset irralliset rakennuspalat antavat lapsen mielikuvitukselle mahdollisuuden. Lapsi voi rakentaa niistä mitä vain. Lapsi voi uppoutua rakentamiseen pitkäksi aikaa ja hän voi moneen kertaan kokeilla erilaisia variaatioita. Rakentaminen kehittää lapsen pitkäjänteisyyttä ja opettaa tilan sekä suhteiden ymmärtämistä.

Materiaaleina rakentamisessa voidaan käyttää mitä vain. On olemassa monenlaisia rakennuspalikoita, mutta myös luonnonmateriaalit ja esineiden uusiokäyttö toimivat rakennusmateriaaleina.

5-6-VUOTIAS

Lapsella on jo laaja käsitys itsestään sekä ympäröivästä maailmasta. Hän tietää jo paljon asioita, mutta nauttii edelleen asioiden tutkimisesta. Hän yhdistelee mielikuvia hyvin ja toimii muistinsa johdattelemana.

5-vuotiaan sanavarasto on laaja ja hän osaa jo melko hyvin lauseiden rakennesäännöt. Lapsi osaa kertoa tapahtumia ja tarinoita ymmärrettävästi. 6-vuotiaana lapsen puhe alkaa olla lähellä aikuisen tasoa. Lapsi kiinnostuu kirjaimista ja lukemisesta sekä opettelee erilaisia käsitteitä. Hän osaa kertoa asioita jo yksityiskohtaisemmin.

5-6-vuotias osaa ratkaista ristiriitatilanteita jo melko hyvin, mutta tunteiden säateleminen on toisinaan vielä hankalaa ja vaatii harjoitusta. 5-vuotiaana lapsi alkaa ymmärtää sääntöjä ja tämän myötä moraali sekä empatiakyky muokkautuvat.

Kaverien merkitys on suuri ja he vaikuttavat lapsen ajatuksiin sekä mielipiteisiin. Kaverisuhteet muokkautuvat syvemmiksi sekä tiiviimmiksi ja joidenkin kavereiden merkitys korostuu.

Sukupuoli-identiteetti alkaa muokkautua vahvemmaksi ja oman sukupuolen edustajista tulee yhä tärkeämpiä.

5-6-vuotias on jo motorisesti taitava. Vaativampia lajeja, kuten luistelua, hiihtämistä sekä pyörällä ajoa harjoitellaan ahkerasti ja motorisen kehityksen perusvalmiudet alkavat muodostua.

Lapsen hienomotoriset taidot ovat melko pitkälle kehittyneet ja lapsi hallitsee jo pienempiä kokonaisuuksia sekä nauttii käsillään tekemisestä. Lapsi osaa kynäotteen sekä piirtää yksityiskohtaisempia esittäviä kuvia.

LEIKIN TAITAJA

5-vuotias on jo melkoinen leikin moniosaaja ja jaksaa leikkiä jo pitkiäkin aikoja. Hän pystyy jo kehittämään leikin kulkua ja haluaa leikkiinsä laatua. Hän suunnittelee leikkiä ja tekee ehdotuksia leikin kulusta kavereille. Hän kehittää leikkipaikkoja ja mahdollisuuksia leikille. 5-vuotiaana lapsi alkaa ymmärtää sääntöjä ja on tarkka niiden noudattamisesta. Sääntöleikit ovat heille tärkeitä. Eri-laiset säännöt tulevat mukaan myös roolileikkeihin. Lapsi haluaa, että säännöistä pidetään kiinni kaikissa leikeissä.

Lapsella saattaa tulla vielä helposti riitaa kavereiden kanssa leikkiessä, sillä tunteet ottavat tilanteissa vallan ja niitä voi olla vielä vaikea hallita. Lapsi tarvitseekin vielä aikuisen ohjausta tunteidensa hallinnassa ja ristiriitatilanteiden ratkomisessa. Lapsen oma näkemys on vahva ja sitä voi olla vaikea muokata toisen mielipiteiden mukaiseksi. Aikuisen rooli on toimia tilanteissa oikeudenmukaisesti ja auttaa lasta ymmärtämään, että näkemyksiä voi olla monenlaisia ilman, että toinen on väärässä.

6-vuotias alkaa olla tietoinen roolistaan ryhmässä ja hän osaa lukea tilanteita itsensä kannalta. Lapsi osaa kehittää monipuolisia leikkejä ja hänelle on tärkeää, että leikeissä korostuu asioiden oikeellisuus. Hän haluaa, että asiat menevät niin kuin ne oikeastikin menisivät. 6-vuotias osaa jo melko hyvin sopia rooleja kavereiden kanssa ja ristiriitatilanteet ratkaistaan useimmiten omatoimisesti.

5-6-vuotiaan roolileikeissä aikuisen ohjausta tarvitaan yhä juonen kehittelyssä ja rikastuttamisessa. Vaikka lapsi osaakin jo kehittää leikin ideaa, juoni saattaa usein jäädä köyhäksi ja tarvitsee aikuisen ohjausta kehittyäkseen. Lapsen luovuutta ja mielikuvitusta tulee haastaa syventämään juonta ja yhdistelemään asioita konkreettiseksi kokonaisuudeksi.

5-6-vuoden iässä lapsille on muodostuneet omanlaiset kavერი-ryhmät, jolloin samojen kavereiden kanssa leikitään paljon. Joku saattaa jäädä leikeistä ulkopuolelle, jolloin on tärkeää, että

5-6-VUOTIAS

- Leikit pitkäkestoisempia
- Kiinnostunut sääntöleikeistä
- Leikeissä korostuu oikeellisuus ja laatu
- Kehittää leikkiä, mutta tarvitsee ohjausta juonen monipuolistamiseen
- Kaverit tärkeitä
- Nauttivat arjen askareista

aikuinen huolehtii siitä, että jokainen lapsista pääsee leikkeihin mukaan. Lapsen on kuitenkin tärkeää saada leikkiä omien kavereidensa kanssa, sillä se edistää pitkäaikaisten ystävyysuhteiden luomista, mutta toisinaan on hyvä sekoittaa leikkiryhmiä, jolloin kukaan ei jäisi ulkopuoliseksi.

Lapset tykkäävät rakennella koko lapsuutensa ajan. 5-6-vuotiaalla rakenteluleikit monipuolistuvat entisestään ja lapsi pystyy hallitsemaan jo pieniäkin rakennusmateriaaleja. Lapsi tekee

mielellään sellaisia arjen askareita, joita aikuisetkin tekevät. He nauttivat mm. leipomisesta ja nikkaroinnista.

Aikuisen rooli häviää koko ajan lapsen kasvaessa. Lapset osaavat yhä omatoimemmin ratkaista ongelmia ja tulla kavereiden kanssa toimeen. He keksivät itsenäisesti enemmän virikkeitä ja opettelevat niiden avulla asioita.

LÄHTEET

Anttila, R. ym. 2010. Persoona 2. Kehityopsykologia. Helsinki: Edita

Baric, M. 2009. Nukketeatteri taidekasvatukseen ja leikin välineenä. Teoksessa Ruokonen, I., Rusanen, S. & Välimäki, A-L. (toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Yliopistopaino Oy

Dunderfelt, T. 2011. Elämänkaaripsykologia. Helsinki: WSOYpro Oy

Einon, D. 2002. Lapsen hoito ja kehitys. Terve, tyytyväinen ja tasapainoinen lapsi. Helsinki: Otava

Helenius, A. & Korhonen, R. 2008. Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja -kehitykseen. Helsinki: WSOY oppimateriaalit Oy

Helenius, A. & Lummelahti, L. 2013. Leikin käsikirja. Juva: Bookwell 2013

Helenius, A. & Mäntynen, P. 2002. Leikin aakkoset. Teoksessa Helenius, A., Karila, K., Munter, P. & Siren-Tiusanen, H. Pienet päivähoidossa. Alle kolmivuotiaiden varhaiskasvatuksen perusteita. Helsinki: WSOY

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin www-sivut 2017. Viitattu 31.1.2017.
http://www.hus.fi/sairaanhoito/sairaanhoitopalvelut/foniatria/lapsen_neuropsykologin_en_arvio/kasien_hienomotoriikka/Sivut/default.aspx

Huhtanen, K. 2005. Sosiaalinen vuorovaikutus perustuu onnistuneeseen kommunikaatioon. Teoksessa Parkkinen, T. & Keskinen, S. (toim.) Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turku: Turun kaupungin painatuspalvelukeskus, 10.

Hännikäinen, M. 2002. Pienten lasten konfliktit. Teoksessa Helenius, A., Karila, K., Munter, P. & Siren-Tiusanen, H. Pienet päivähoidossa. Alle kolmivuotiaiden varhaiskasvatuksen perusteita. Helsinki: WSOY

Karling, M., Ojanen, T., Siven, T., Vihunen, R. & Vilen, M. 2009. Lapsen aika. Helsinki: WSOY oppimateriaalit Oy

Kronqvist, E-L. & Kumpulainen, K. 2011. Lapsuuden oppimisympäristöt. Eheä polku varhaiskasvatuksesta kouluun. Helsinki: WSOYpro OY

König, K. 2007. Lapsen kolme ensimmäistä vuotta. Tallinna: Raamatutrükikoja OÜ

Mannerheimin lastensuojeluliiton www-sivut. 2017. Viitattu 29.1.
http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys

Nurmi, J-E. ym. 2009. Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki: WSOYpro Oy

Opetushallituksen www-sivut. 2017. Viitattu 31.1.2017.
http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus

Opetushallituksen www-sivut. 2017. Viitattu 31.1.2017.

http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/varhaiskasvatus/perusteet

Pulkkinen, L. 2002. Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy

Rusanen, E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Porvoo: Bookwell Oy

Siren-Tiusanen, H. 2002. Alle kolmivuotiaiden kehitys ja suotuisat varhaiskasvatuskäytännöt. Teoksessa Helenius, A., Karila, K., Munter, P. & Siren-Tiusanen, H. Pienet päivähoidossa. Alle kolmivuotiaiden varhaiskasvatuksen perusteita. Helsinki: WSOY

Sääkslahti, A. 2015. Liikunta varhaiskasvatuksessa. Juva: Bookwell Oy

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen www-sivut. 2017. Viitattu 29.1.2017.

<https://www.thl.fi/fi/web/lastenneuvolakasikirja/ohjeet-jatukimateriaali/menetelmat/psykososiaalinen-kehitys/vavu>